Sprekende O-gen

over mensen die het platteland versterken

2014 - 2020

Inhoud

6
Van **O-gen open, O-gen dicht** naar **knipO-gen**

8
Het merk **O-gen**

10
O-gen **Gebied**

12
In O-genschouw **gebiedscoöperaties**
– Gebiedsgericht samenwerken 3.0

18
De leden van Gebiedscoöperatie O-gen

22
Ga het met **eigen O-gen bekijken**
– Klompenpaden

24
Oog in oog met **Jan Wolleswinkel** – ‘Je weet wat je kwijtraakt maar niet wat je terugkrijgt’

26
O-genblik op **breedband** – Snel internet: bij uitstek succesverhaal van coöperatief werken

30
Ga het met **eigen O-gen bekijken**
– Vallei Boert Bewust/Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust

32
In O-genschouw **30 jaar gebiedsontwikkeling**
– Wat komt er na Gebiedscoöpereatie O-gen?

44
O-genblik op **kavelruil**
– De kunst van het goed luisteren naar wensen

46
Oogst van negen **O-gen Open Cafés**

48
Oogopslag **Kenniswerkplaats**
– Een regio om van te leren

49
Ga het **met eigen O-gen bekijken**
– Toeristische OverstapPunten

50
O-genblik op **energietransitie**
– Zonnepanelen voor De Glind

52
Highlights 30 jaar gebiedsontwikkeling

54
Oog in oog met **Bart Krol**
– ‘Voorbeeld van hoe je provinciaal beleid dicht bij de mensen organiseert’

56
O-genblik op **Uiterwaarden Nederrijn**
– Herinrichting Palmerswaard al snel een succes

58
Thematafels **Provinciale Statenverkiezingen 2019**

60
O-genblik op **innovatie**
– Leden verder helpen met ideeën en initiatieven

62
Oog-opslag **Innovatiefonds**
– O-gen Fonds verder als Jan Wolleswinkel Fonds

64
Oog in oog met **Janine Caalder**s – ‘Utrechtse Heuvelrug was graag verder gegaan met O-gen’

68
O-genblik op **Fort aan de Buursteeg**
– Het fort gaat door met edutainment en horeca

72
O-genblik op **LEADER**
– Kansrijke initiatieven komen echt van de grond

74
Oog in oog met **Marc van den Tweel**
– ‘Gebiedscoöperaties zoals O-gen zijn nodig voor de problemen van nu’

78
Colofon

En verder:
Oog-wenkjes van medewerkers (28) en van coöperatieleden en gebiedsraadsleden (43, 63, 71, 75)

Van **O-gen open, O-gen dicht** naar **knipO-gen**

In 2014 ziet Gebiedscoöperatie O-gen het levenslicht. De ambitie is om de vitaliteit en kwaliteit van het landelijk gebied van Oost-Utrecht en West-Gelderland te versterken. Als verbinder van vele gebiedspartijen en uitvoerder van agrarische, natuur-, culturele en erfgoedprojecten slaat de coöperatie een brug tussen boer, burger, maatschappelijke organisaties en overheid. De leden kunnen zelf eigen initiatieven ontplooien.

Zeven jaar na de oprichting, waarin 350 projecten zijn uitgevoerd met ruim 280 coöpratieleden, sluit ze haar ogen. De gewijzigde samenwerkingsrelatie met de provincies Utrecht en Gelderland en de beperkte investeringsmogelijkheden van de gemeenten voor een structurele financiële basis, hebben ertoe geleid dat de continuïteit van O-gen zwaar onder druk kwam te staan. Diverse scenario's voor een alternatieve toekomst zijn uitgewerkt en afgewogen.
De conclusie luidde dat er helaas onvoldoende mogelijkheden zijn om de organisatie voort te zetten. In de loop van 2020 stopte O-gen met haar activiteiten en droeg ze haar projecten over, zodat deze zo goed mogelijk voortgezet kunnen worden. Eind 2020 is de organisatie opgeheven.

Deze fraaie uitgave die voor u ligt is als het ware een kaleidoscoop, waarbij telkens een verrassend ander beeld voor ogen wordt getoverd. We laten zien hoe O-gen is ontstaan als logisch voortvloeisel van decennia gebiedsontwikkeling, de krachtige gebiedssamenwerking die op gang is gekomen, wat er allemaal tot stand is gebracht en vooral hoe een gebiedscoöperatie juist in deze tijd het antwoord is voor complexe vraagstukken in het landelijk gebied. We hopen dat u met O-gen als voorbeeld van gebiedssamenwerking de inspiratie vindt om nieuwe wegen voor een gezamenlijke gebiedsontwikkeling in te slaan.

Het werk van O-gen blijft sowieso nog jaren in diverse projecten zichtbaar. Daarom is het geen O-gen dicht maar geven we een vette knipoog!

Gerard van Santen, directeur-bestuurder Gebiedscoöperatie O-gen
Jan Wolleswinkel, voorzitter gebiedsraad Gebiedscoöperatie O-gen

MISSIE

In de regio Vallei, Heuvelrug, Amersfoort en Kromme Rijnstreek verbindt O-gen overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, bedrijven, ondernemers en burgers. Dit zijn onze leden. Samen ontwikkelen we een krachtig en vitaal landelijk gebied door het aanjagen van innovaties, uitvoeren van projecten en behouden van resultaten.

VISIE

De leden van O-gen zijn de eigenaren, ambassadeurs en initiatiefnemers van het landelijk gebied. O-gen verbindt doelen, ideeën, enthousiasme en geldstromen op een slimme manier om plannen ook echt tot uitvoering te brengen. Het gaat over samenwerken en samen doen: samen maken we het gebied!

KERNTAKEN

Verbinden: Door mensen en organisaties te verbinden wil O-gen het landelijk gebied ontwikkelen.
Ontwikkelen: O-gen zoekt naar partners en financiering om goede plannen van de grond te krijgen.
Uitvoeren: Met en voor leden voeren we projecten uit op verschillende thema's.
Behouden: We bieden projecten continuïteit zodat iedereen ervan kan leren en profiteren.

ONZE AANPAK

- O-gen werkt samen met alle belanghebbenden die een krachtige en vitale leefomgeving nastreven. Individueel is dat moeilijk, samen gaat dit lukken.
- O-gen is open naar haar leden en handelt vanuit een onafhankelijke positie.
- O-gen is opbouwend kritisch en gaat confrontaties, bijvoorbeeld richting de overheid, niet uit de weg als het belang van het gebied daarmee gediend is.
- Korte en langlopende projecten bestaan naast elkaar. O-gen financiert waar mogelijk de initiatieffase van een idee vanuit het O-gen Fonds en streeft naar zelfstandigheid van het project onder eigenaarschap van een lid.
- Het eigen belang van een lid (ik wil snel internet) en gezamenlijk belang (internet draagt bij aan de leefbaarheid in mijn gemeente) gaan hand in hand.

HET MERK **O-GEN**

NAAM EN LOGO

De naam O-gen is een samenvoeging van twee woorden: O staat voor zuurstof en leven; Gen staat zowel voor het verleden (genetisch bepaald) als voor innovatief en technisch. Samen zijn we de ogen en oren van het gebied.
De naam O-gen is een merk en de werkwijze wordt duidelijk door de toevoeging van 'gebiedscoöperatie'. Dit woord laat zien dat we uniek zijn. De naam Gebiedscoöperatie O-gen wordt altijd met hoofdletters geschreven.
Het logo staat symbool voor onze manier van werken. Ieder oog staat voor een lid die met andere leden en met medewerkers in verbinding staat. De één in de inner circle en de ander meer op afstand. O-gen ziet iedereen en verbindt de lijnen.

GEBIEDSCOÖPERATIE O-GEN

STAKEHOLDERS

Initiatiefrijke particulieren, vooruitstrevende ondernemers, benaderbare overheden, betrokken organisaties, verantwoordelijke bedrijven en toegewijde medewerkers zijn samen het kapitaal die het gebied maken. Het zijn deze mensen die legitimeren dat wij als gebiedscoöperatie bestaan en onderscheidend kunnen zijn.

ORGANISATIE

- O-gen telt ongeveer 15 medewerkers.
- Op projectbasis wordt O-gen regelmatig versterkt door provinciemedewerkers, stagiaires en externe adviseurs.
- De gebiedsraad (ledenraad) bestaat uit 19 leden.
- Voorzitter is Jan Wolleswinkel.
- Directeur is Gerard van Santen.

O-gen **Gebied**

Noord-Veluwe

Op de Noord-Veluwe is het goed wonen, werken en recreëren. Aan de rand van de Veluwe liggen plaatsen als Putten en Ermelo. Het landschap gaat van de Veluwse bossen over in de beslotenheid van de Gelderse Vallei en de open uitgestrekte polders van Arkemheen met aan de Veluwerandmeerkust strand Horst.

Regio Amersfoort

De Regio Amersfoort is een deels verstedelijkt gebied met bijzonderheden als de historische binnenstad van Amersfoort, de groene woonwijken van Leusden en de haven van Spakenburg. Maar de regio biedt ook veel groen: bossen op de Utrechtse Heuvelrug en een coulisselandschap in de Gelderse Vallei. In de regio ligt ook het unieke open polderlandschap van Arkemheen en Eemland met zeldzame planten en weidevogels.

Regio Foodvalley

Karakteristiek voor Regio Foodvalley is het overwegend agrarische landschap, met een netwerk van steden en dorpen, zoals Ede en Barneveld. Kennisinstellingen als Wageningen University and Research en enkele hogescholen maken samen met innovatieve bedrijven Foodvalley tot een krachtige, ambitieuze regio. Deze wil zich ontwikkelen tot een internationale topregio voor kennis en innovaties voor gezonde en duurzame voeding.

Utrechtse Heuvelrug

De Utrechtse Heuvelrug strekt zich uit van de Grebbeberg bij Rhenen tot aan het Gooimeer. Het is één van de meeste gevarieerde natuurgebieden van Nederland. Samen met de vele cultuurhistorische waarden maakt het tot een aantrekkelijk recreatiegebied vlakbij de Randstad. Een groot deel van de Utrechtse Heuvelrug behoort tot het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

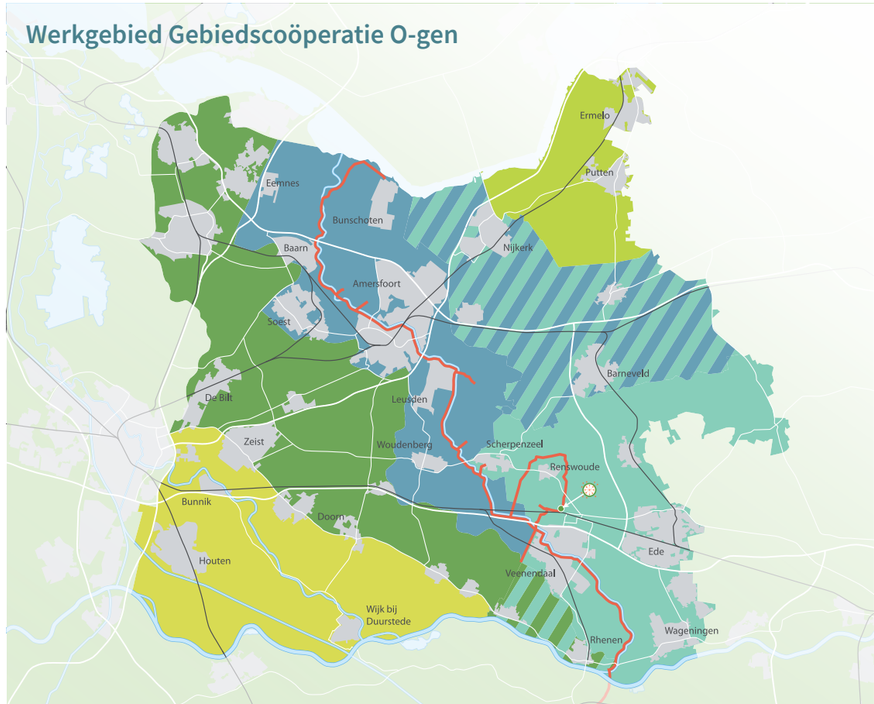

Kromme Rijnstreek

De Kromme Rijnstreek is een afwisselend rivierenlandschap met kastelen, buitenplaatsen, kersenboomgaarden, boerderijen, uitgestrekte weides, knotwilgen en hakhoutbossen, dorpen en stadjes. De rijke variatie aan natuur, de rijke cultuurhistorie en de directe nabijheid van de stad Utrecht maken het een prettige regio om te wonen, te werken en te recreëren. Alles tezamen biedt het gebied diverse ontwikkelkansen.

Grebbelinie

Dwars door het werkgebied van O-gen loopt de Grebbelinie. Deze historische waterlinie tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe vindt zijn oorsprong in de achttiende eeuw. Hier is in 1940 hard gevochten tijdens de Duitse invasie. Sinds 2011 heeft de Grebbelinie de status van rijksmonument. De linie is op diverse plekken te beleven.

Kringlooplandbouw. Al lagen de standpunten van de Utrechtse landbouw- en natuurorganisaties over kringlooplandbouw ver uiteen, in samenspraak binnen de gebiedscoöperatie O-gen is de impasse doorbroken.

Gebiedsgericht samenwerken 3.0

De afgelopen zeven jaar heeft Gerard van Santen als directeur-bestuurder leiding mogen geven aan Gebiedscoöperatie O-gen, een nieuwe vorm van coöperatief samenwerken voor een gebied waarin de belangen van de leden divers en uiteenlopend waren. In dit essay benoemt en beschrijft hij de leidende principes die hij bij Gebiedscoöperatie O-gen ontdekt heeft. Zijn conclusie: de coöperatieve vorm van samenwerking is de beste manier om met en voor het gebied aan de slag te gaan. De gebiedscoöperatie verdient opnieuw een kans.

In een traditionele coöperatie zijn de belangen vaak eendimensionaal. In zuivelcoöperaties bijvoorbeeld zoeken boeren gezamenlijk naar een goede afzet en daarmee prijs voor hun melk. In een gebiedscoöperatie zijn de belangen uiteenlopend en wordt er veel meer een appel gedaan op het verbindend vermogen van de leden. De ontwikkeling van het gebied, een hoger en complexer doel staat centraal. De gebiedscoöperatie is daarmee een nieuwe en moderne manier van samenwerken die maatschappelijke doelen en vooruitgang realiseert (samenwerken 3.0).
In de jaren 90 bestond gebiedsgericht samenwerken (1.0) vooral uit topdownbeleid voor de harde opgaven voor natuur, milieu en ruimtelijke ordening. Voor dit beleid werd draagvlak gezocht. Dit draagvlak werd voor een deel gewonnen door bottum-up initiatieven voor andere vaak zachtere opgaven als leefbaarheid, plattelandsvernieuwing te belonen. Daarna ontstond medio 2000 bij de introductie van de WILG (Wet Investeringsbudget Landelijk Gebied) een samenwerking (2.0) op basis van meedenken met plannen en de uitvoering ervan. De partners van het gebied denken en doen mee waarbij de sturende kant van met name de provinciale overheid dominant is: wie betaalt, bepaalt. Ook vanuit politiek verantwoordelijk denken wordt sterke sturing gegeven aan het proces en de uitkomst. Deze vorm van samenwerking voert nog steeds de boventoon in het landelijk gebied, ook bij recente opgaven zoals stikstof.
De coöperatieve vorm van samenwerking of gebiedscoöperatie (3.0) biedt de overheid daarentegen de unieke kans om als gelijkwaardig partner mee te doen. De overheid is een van de spelers en weet vanuit haar inbreng in de samenwerking publieke belangen te agenderen en voldoende veilig te stellen. Bij Gebiedscoöperatie O-gen sprak met name de gemeenten deze vorm erg aan. Zo konden ze niet alleen over de participatieve samenleving praten maar ook zelf eraan

'Juist nu kunnen gebiedscoöperaties een belangrijke motor vormen om gezamenlijk de schouders te zetten onder de vele en complexe opgaven voor het buitengebied'

bouwen. De polsstok om met eigen middelen en mensen de gewenste ambitie te realiseren was te kort en deze vorm van samenwerking maakte dat er veel meer mogelijk was. Ook zijn gemeenten doordrongen van het, vaak kritische, geluid van de burger. Een gezamenlijk verweer van de coöperatieve partners van de gemeenten werkt vaak beter dan het eigen gemeentelijke geluid.
Centraal in een coöperatieve vorm van samenwerking staat de juridische entiteit coöperatie zoals beschreven in het Burgerlijk Wetboek. In zijn algemeenheid is de vorm van een samenwerkingsverband geen doel op zich. Het is veel meer de afgeleide die ten dienste staat van het beoogde doel. Bij een gebiedscoöperatie is dit niet het geval.
De leidende principes van de coöperatieve vorm zijn de wegwijzers voor gebiedsgericht samenwerken. Ik licht dit toe door de leidende principes die ik in de afgelopen jaren bij Gebiedscoöperatie O-gen heb ontdekt te beschrijven.

Gedeeld eigenaarschap

In een gebiedscoöperatie zijn de leden gezamenlijk eigenaar van de organisatie. Dit betekent ook dat het eigenaarschap gedeeld wordt. Ik vergelijk het vaak met mijn eigen huis: het is mijn huis. Ik deel het eigendom met mijn vrouw. Maar het is ook het huis van mijn thuiswonende dochter. En wat ben ik blij dat zij het ook haar huis noemt. Natuurlijk verschillen onze verantwoordelijkheden en rollen (en soms mag ze best iets meer verantwoordelijkheid nemen ☺) maar we delen het eigenaarschap wel. Hetzelfde geldt voor diegene die geholpen heeft het huis te bouwen en er langs fietst: ook hij/zij zegt 'mijn huis'. Tenslotte is er in mijn geval nog een hypotheekverstrekker, die ook zegt dat het zijn huis is. Het mooie is dat we met z'n vijven naast elkaar kunnen staan. Het aantrekkelijke van onze gebiedscoöperatie was soortgelijk. Naast het lid zijn en daarmee het verkrijgen van eigenaarschap waren de rollen en verantwoordelijkheden bij de activiteiten heel uiteenlopend. Er was ruimte voor verschillen en tegelijkertijd binding doordat het onze coöperatie was.

Welbegrepen eigenbelang

In een gebiedscoöperatie draait het om het welbegrepen eigenbelang. Deze echt coöperatieve term blijkt als je hem afstoft heel waardevol te zijn. Dat gold zeker voor onze gebiedscoöperatie met zowel publieke als private leden en met uiteenlopende belangen voor natuur, landbouw en plattelandsontwikkeling. Het verbinden van het welbegrepen eigenbelang bleek een unieke kans om verder te komen. Het draait hierbij om de woorden eigen belang en om welbegrepen. Ben ik in staat te luisteren, te doorgronden en in te voelen wat het voor mij wellicht tegengestelde belang van het andere lid is? En kunnen we toch samen in gesprek gaan over wat dan wel tot de mogelijkheden behoort en wat we binnen onze coöperatie kunnen ondernemen om een stap verder te komen? Een mooi voorbeeld is het gesprek dat ik met een aantal leden voerde over kringlooplandbouw. De standpunten van de landbouw- en natuurorganisaties lagen ver

Gerard van Santen: 'O-gen was niet af, maar wel een voorbeeld om mee door te gaan'

uiteen: ze verschilden van mening over hoe groot het gebied moest zijn waarbinnen de kringloop moet worden gesloten, welk doel moest worden nagestreefd (100% of minder) en wanneer dat doel bereikt moest zijn (2030 of later). In samenspraak met een aantal betrokken wethouders hebben we vanuit begrip voor de verschillende standpunten en de gevoeligheden in de achterbannen de impasse doorbroken. We werden het erover eens dat elke stap die morgen gezet kan worden naar meer kringlooplandbouw zeer welkom was. Gezamenlijk hebben we een routeboekje kunnen maken en beschreven hoe we deze stappen kunnen zetten. Vervolgens hebben we met z'n allen dit resultaat met trots gepresenteerd aan de provincie Utrecht. Op veel plekken is dit document gedeeld als inspiratiebron.

Transactiegedreven

In een gebiedscoöperatie staan de transacties met de leden centraal. Het is een onderneming die waarde wil creëren voor haar leden. Zij doet dit door met haar leden afspraken te maken: wat levert een lid aan de coöperatie en wat krijgt het lid van de coöperatie terug? In het voorbeeld van de zuivelcoöperatie: de boer levert een bepaalde hoeveelheid melk, de coöperatie neemt dit van hem af, verwerkt en verkoopt het en betaalt de boer een prijs per liter melk. De kracht van het transactiegedreven opereren maakt dat de coöperatie geen praatclub of overlegorganisatie is maar gericht is op doen. Voor onze gebiedscoöperatie ging het daarom ook niet zozeer over beleid en ambities maar vooral over het realiseren van doelstellingen. Een mooi voorbeeld is het zonneveld dat we bij Eemnes in de oksel tussen de A1 en de A27 hebben gerealiseerd en dat in 2018 is geopend. Tijdens de voorbereiding was het gesprek over het nut en de noodzaak van zonnepanelen op land nog maar net op gang gekomen en was aanleg zeker nog geen uitgemaakte zaak. Dat we naar een meer duurzame samenleving moeten streven was geen punt van discussie. De gemeente Eemnes die haar verantwoordelijkheid wilde nemen, een agrarische ondernemer die zijn grond op die plek kon missen en een investeerder vonden elkaar binnen Gebiedscoöperatie O-gen en sloten transacties af nadat de omwonenden in het gesprek waren betrokken. De locatie riep vanwege de ligging nauwelijks weerstand op. Dit zorgde ervoor dat dit zonneveld als een van de eerste in Nederland gerealiseerd kon worden.

Solidariteit

In een gebiedscoöperatie trekken de leden samen op. Weliswaar wordt een stoffelijk belang nagestreefd (zoals bij een onderneming) maar het is nog steeds een vereniging waar samen en samenwerken centraal staan. Dit betekent ook dat de leden solidair met elkaar zijn. Het zwakkere lid kan evengoed rekenen op steun en ook zijn inbreng is waardevol. Het gaat dus niet om wie betaalt, bepaalt of wie het hardst roept krijgt het voor elkaar, maar om wat is er nodig om het gezamenlijke doel te realiseren. Een voorbeeld is het initiatief Vallei Boert Bewust waarbij agrarische ondernemers in de Gelderse Vallei onderling samenwerken om het maatschappelijk gesprek met burgers over hun bedrijf en de wijze van bedrijfsvoering te stimuleren. Dit initiatief was in eerste instantie mogelijk door de wens en inzet van een aantal agrarische ondernemers. Vervolgens ontstond er een vliegwiel door financiële steun van publieke en private leden en de meedenkkracht vanuit de diverse geledingen van de coöperatie. Ook mensen met kritische vragen over de omvang en bedrijfsvoering van de veehouderij deden en dachten mee. Ook zij zagen het belang in van een maatschappelijk debat en vonden het prijzenswaardig dat de agrarische ondernemers zelf dit gesprek open en transparant wilden aangaan. Bij gebiedsontwikkeling gaat het om de combinatie van grote en kleine, en van harde en zachte opgaven. Om die evenwichtig uit te voeren is solidariteit essentieel. Vallei Boert Bewust werd een succes en het concept werd in andere gebieden overgenomen.

Ledenbetrokkenheid en ledenbelang

De betrokkenheid en het belang van de leden bij een gebiedscoöperatie gaan samen op: hoe groter de betrokkenheid bij de activiteiten hoe meer de leden het belang ervan inzien. Ze worden actieve ambassadeurs van de coöperatie en de doelen die de coöperatie nastreeft. Het versterken van de betrokkenheid is essentieel. Het reikt verder dan het welbegrepen eigenbelang gerealiseerd zien te krijgen.
Binnen onze gebiedscoöperatie O-gen waren de ontmoetingen met andere leden vaak een katalysator om de betrokkenheid te vergroten. Door deze contacten kwam je op andere gedachten of werd je gewezen op andere mogelijkheden. "Wat een leuke club", is niet alleen een compliment voor de organisatie maar ook een uitspraak waarin betrokkenheid doorklinkt: daar wil ik bij horen en daar wil ik meer bij betrokken zijn. De O-gen Open Cafés, netwerkbijeenkomsten rondom specifieke thema's, en de ledenexcursies door het werkgebied van O-gen die met regelmaat werden georganiseerd, waren momenten om mensen en organisaties van passief naar actief lidmaatschap te doen switchen. Bij actief lidmaatschap ontstaat binding met de organisatie. Daarmee verschuift ook het individueel belang (lid) naar collectief belang (organisatie). Het besef groeit dat het goed moet gaan met de organisatie en dat daarvoor ook andere (type) leden zich moeten herkennen en trots moeten zijn op de resulta-

'De coöperatieve vorm van samenwerking of gebiedscoöperatie (3.0) biedt de overheid de unieke kans om als gelijkwaardig partner mee te doen'

Met de leidende principes van een gebiedscoöperatie maak je samen de puzzel compleet.

‘Het gaat dus niet om wie betaalt, bepaalt of wie het hardst roept krijgt het voor elkaar, maar om wat er nodig is om het gezamenlijke doel te realiseren’

ten van de coöperatie. Doordat het collectieve belang steeds meer centraal komt te staan, wordt ook de deur open gezet voor een hechte gebiedsgerichte samenwerking met stevige resultaten.

Democratisch proces

Een gebiedscoöperatie biedt de mogelijkheid om een eigen democratisch proces tot stand te brengen buiten het publieke stelsel dat we in Nederland kennen. Om dit proces te laten slagen hebben we binnen onze eigen gebiedscoöperatie O-gen de leden ingedeeld in drie verschillende groepen. De drie groepen leden waren publieke, maatschappelijke en sociaal-economische leden (deze laatste groep werden gebiedsleden genoemd). Vervolgens werd elke groep verdeeld in sectorale of regionale kieskringen waardoor zij een stem konden organiseren binnen de coöperatie.

Het zonneveld bij Eemnes in de oksel tussen de A1 en de A27. In 2018 is het als een van de eerste zonnevelden in Nederland geopend; een concreet resultaat van coöperatieve gebiedssamenwerking. Een gebiedscoöperatie is geen praatclub of overlegorganisatie, zij is gericht op doen.

Elke kieskring kreeg een vertegenwoordiger in de ledenraad, die wij de gebiedsraad noemden. De gebiedsraad had een onafhankelijke voorzitter. In dit hoogste orgaan werden de belangrijke strategische keuzes gemaakt voor de coöperatie waarbij elk lid van de Gebiedsraad een gelijke stem had. Een vijftal leden, vertegenwoordigd in een commissie Leden, diende als motor en waakhond voor dit democratisch proces. De combinatie van 1) een zorgvuldig democratisch proces, 2) eigenaarschap van de coöperatie bij de leden en 3) de diversiteit van de leden maakte dat de coöperatie in staat was besluiten te nemen die ook buiten de gebiedscoöperatie op maatschappelijk en politiek draagvlak konden rekenen. Andersom geredeneerd ontstond er politiek draagvlak wanneer besluitvorming werd neergelegd bij de coöperatie en aan de drie uitgangspunten werd voldaan. Met een goed ontworpen democratisch proces binnen de coöperatie ontstond de maatschappelijk gewenste gebiedsontwikkeling: het was immers een ontwikkeling van en voor het gebied zelf.

Toezicht als functie

In de inleiding gaf ik aan dat een gebiedscoöperatie een doel op zich is. De bovengenoemde leidende principes maken dit duidelijk: ze creëren de randvoorwaarden om de gebiedsontwikkeling te laten groeien en bloeien. De structuur van de gebiedscoöperatie is daaraan dienstbaar en wordt vooral beoordeeld op werkbaarheid. De kunst is om een balans te vinden tussen ontwikkelen, ruimte om uit te voeren en toezicht houden. In onze coöperatie hadden we hier goed over nagedacht. We stonden erbij stil hoe we konden voorkomen dat de gesprekken over gebiedsontwikkeling en de vraag aan de gebiedsraad om mee te denken over de uitvoering van projecten belemmerd zou kunnen worden door de toezichthoudende rol van de gebiedsraad.

O-gen Open Café bij Fort Honswijk. De cafés zijn boeiende netwerkbijeenkomsten voor leden van de gebiedscoöperatie rondom een actueel thema.

We hebben dit opgelost door een aantal leden uit de gebiedsraad verantwoordelijk te maken voor het financiële toezicht en weer andere leden voor het toezicht op mijn functioneren als directeur-bestuurder. Door het dagelijks toezicht binnen deze twee commissies te organiseren kon de voltallige gebiedsraad zich richten op nieuwe ontwikkelingen, het onderlinge debat en de meedenkende rol. De commissies rapporteerden aan de gebiedsraad en legden alleen de belangrijkste besluiten aan hen voor. Doordat het toezicht binnen de gebiedsraad plaatsvond was er geen derde partij die vanuit een toezichthoudende rol een ‘eigen dynamiek’ met de directeur-bestuurder tot stand bracht en daarmee de gebiedsraad meer op afstand kon zetten. Kortom: toezicht was een functie, en een heel belangrijke. Daardoor was er tegelijkertijd geen rem op de ontwikkeling en uitvoering van gebiedsprojecten.

Tenslotte 1: De gebiedscoöperatie verdient een kans

Juist nu Gebiedscoöperatie O-gen stopt is het van belang de waarde ervan onder ogen te zien. Niet om weemoedig terug te kijken, maar juist om vooruit te kijken. Want de opgaven voor het buitengebied in Nederland zijn groter dan de afgelopen jaren: de stikstofreductie, natuur- en biodiversiteitsherstel, transitie van de landbouw, de opgaven voor duurzame energie en klimaat en de woningnood in Nederland maken dat het puzzelen met de beperkte ruimte steeds moeilijker wordt. Juist in deze periode kunnen gebiedscoöperaties een belangrijke motor vormen om gezamenlijk de schouders te zetten onder de vele en complexe opgaven voor het buitengebied.
In een aantal gebiedscoöperaties die inmiddels zijn opgericht doen overheden niet mee. Wat betreft O-gen: achteraf gezien was het niet meedoen van de provincies Utrecht en Gelderland in de gebiedscoöperatie misschien wel de gemiste kans, waardoor na zeven mooie jaren het doek valt. Zo’n overheid die net als gemeenten als partner meedoet in de gebiedscoöperatie maakt de samenwerking compleet waardoor deze in staat is de gebiedsontwikkeling ter hand te nemen. De ervaring van O-gen en de leidende principes die het heeft opgeleverd kunnen tot levende nieuwe gebiedssamenwerkingen leiden.
De gebiedscoöperatie verdient echt een kans!

Tenslotte 2: O-gen was niet af maar wel een voorbeeld om mee door te gaan

Natuurlijk is er ook een andere kant. O-gen is gestopt. Dus het ging niet goed en dat roept de gedachte op dat het een model is dat maar beter niet nagevolgd kan worden. O-gen was echter ook niet af. Naast het ontbreken van noodzakelijke steun van de provincies als partners of leden was O-gen niet uit-ontwikkeld. Het democratisch proces waarin de stem van ieder lid zijn plek krijgt moest echt nog verder ontwikkeld worden. Met het versterken van ledenbetrokkenheid en het

De leden van Gebiedscoöperatie O-gen

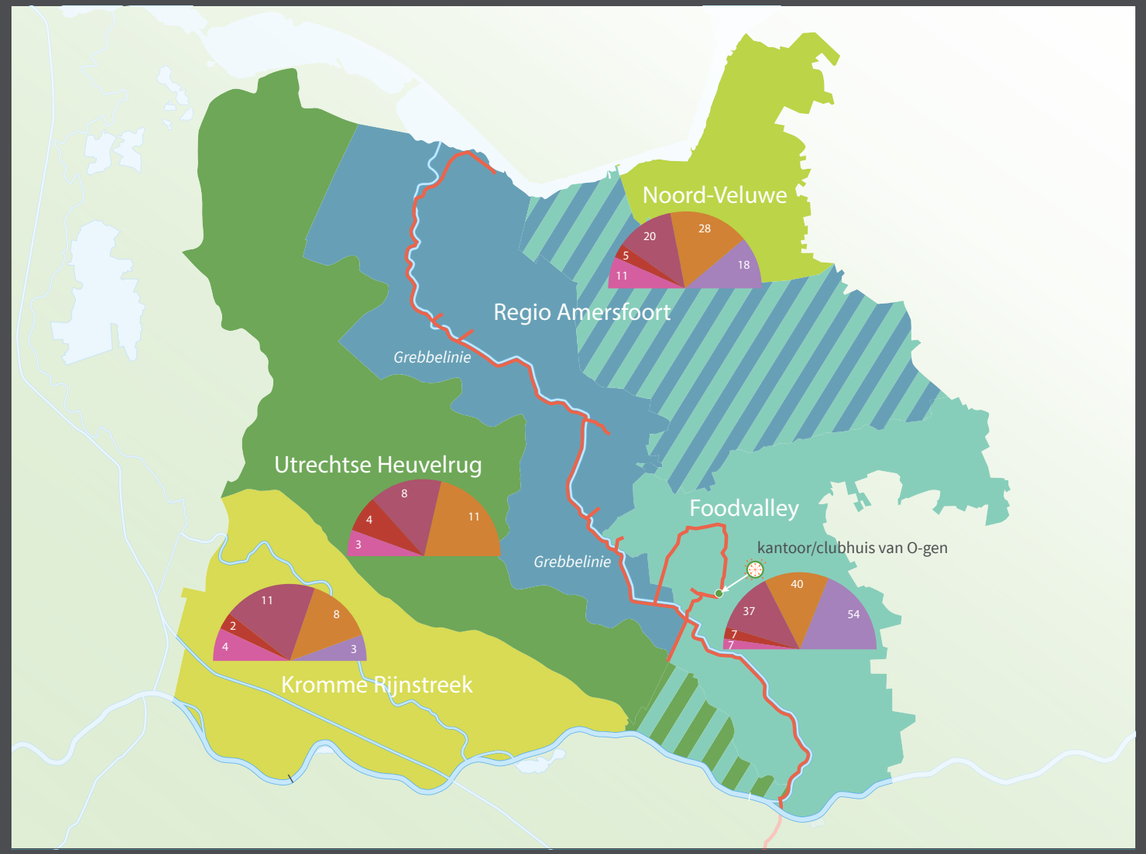

4 gebieden:

- Regio Amersfoort en Noord-Veluwe
- Foodvalley
- Kromme Rijnstreek
- Utrechtse Heuvelrug

5 typen leden:

- gemeenten en waterschap
- maatschappelijke organisaties en onderwijsinstellingen
- recreatie en cultuur
- ondernemers en advies
- agrarisch ondernemers

Legenda

Aantal leden per categorie/segment

- **gemeenten en waterschap**
- **maatschappelijke organisaties en onderwijsinstellingen**
- **recreatie en cultuur**
- **ondernemers en advies**
- **agrarisch ondernemers**

Aantal uitgevoerde projecten: **350**

281

Totaal aantal leden

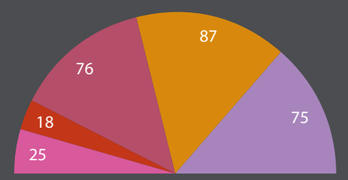

Bert van Donselaar, voorzitter LTO Utrecht en lid gebiedsraad O-gen (l) en Jan Wolleswimkel, voorzitter gebiedsraad O-gen overhandigen de Landbouwvisie van O-gen voor Utrecht-Oost aan landbouwgedepudeerde Mirjam Maasdam landbouwvisie, 2018.

ledenbelang waren we eigenlijk nog maar net begonnen, toen we al in de juridische discussie met de provincie Utrecht terechtkwamen. Juist dat het nog niet af is, maakt het doorgeven van de ervaringen van O-gen naar bestaande of nieuwe samenwerkingen zo interessant. Lukt het hun om de samenwerking 3.0 verder vorm te geven? Want dat die vorm van samenwerking de beste manier is om met en voor het gebied aan de slag te gaan, daar ben ik van overtuigd. Dat heeft de ervaring bij Gebiedscoöperatie O-gen mij wel heel duidelijk gemaakt.

Tenslotte 3: Trots op O-gen

Voor mij persoonlijk was de gebiedscoöperatie een prachtig model om dienend leiderschap invulling te geven. Enerzijds heb ik veel verantwoordelijkheid en mandaat gekregen van de leden. Anderzijds werd ik door de contacten en het overleg met de leden en met de gebiedsraad continu scherp gehouden over de randvoorwaarden waarbinnen het functioneren van de coöperatie op steun kon rekenen. Het combineren van alle bovenstaande principes vraagt om dienend en uitvoeringsgericht leiderschap. Dienend aan het belang van de leden en uitvoeringsgericht om vanuit verschillende en tegenstrijdige signalen toch te komen tot uitvoering. Juist dat laatste maakte dat ik niet verzandde in ingewikkelde discussies maar dat we met duwen, verleiden, trekken en een glimlach de afgelopen jaren honderden projecten hebben kunnen realiseren in het landelijk gebied waarin onze coöperatie actief was. De samenwerking met leden en medewerkers die vanuit betrokkenheid hun tijd en energie hebben ingezet maakt dat het een succesvolle maar ook hele fijne tijd is geweest. Het was een eer dat ik van deze samenwerking in het gebied onderdeel mocht zijn. Als ik er rijd, fiets of wandel zie ik op vele plekken de veranderingen die we samen coöperatief hebben gerealiseerd. Veranderingen waar mensen in het gebied op hoopten, soms ook van dachten dat het nooit zou lukken, en die ze toch hebben gekregen.

Gerard van Santen
directeur-bestuurder Gebiedscoöperatie O-gen (2014-2000), vanaf 2021 adviseur gebiedsontwikkeling bij Over Morgen.

1940 - 1943
1941

VALLEI
BRENT
BEWUST

Ga het met **eigen O-gen bekijken**

Klompenpaden

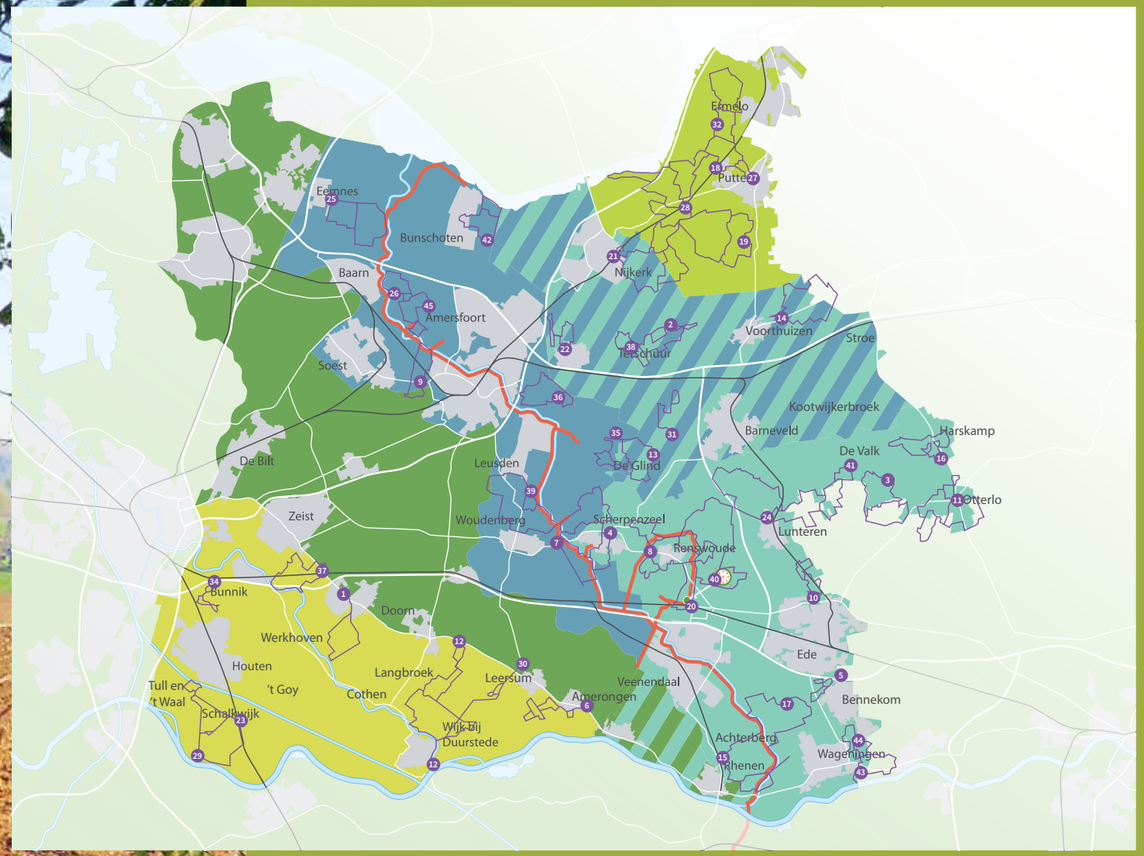

Klompenpaden zijn populaire wandelrondjes door de cultuurlandschappen van Utrecht en Gelderland. De eerste paden werden aangelegd door Landschapsbeheer Utrecht (later overgegaan in Landschap Erfgoed Utrecht). Rond het 25e pad haakte Stichting Landschapsbeheer Gelderland aan.
De SVGV, voorganger van O-gen, stond mede aan de basis van de ontwikkeling van het concept Klompenpaden en heeft door actieve promotie bij onder andere gemeenten, het doorontwikkeling tot een aaneengesloten wandelnetwerk en het aanreiken van financieringsmogelijkheden bijgedragen aan het succes.
In 2021 komt de teller van het aantal de Klompenpaden op 150 te staan. In het werkgebied van O-gen liggen veel van dit soort Klompenpaden. Het is dan ook een Gelderse Vallei-uitvinding. SVGV heeft bij de ontwikkeling van een aantal paden een actieve rol gespeeld.
Meer informatie zie www.klompenpaden.nl en download de klompenpaden-app.

1 Aderwinkelpad
2 Appelpad
3 Beek- en Bultpad
4 Broekerpad
5 Breukerengpad
6 Cotlandenpad
7 Dashorsterpad
8 Daatselaarsepad
9 Derde Erfpad
10 Doesburgermolenpad
11 Eeskooterpad
12 Gerrit Achterbergpad
13 Glindhorsterpad
14 Griezeveensepad
15 Grift en Graftenpad
16 Harscamperpad
17 Harsloërpad
18 Hoeverveldpad
19 Huinerpad
20 Jufferpad
21 Kruishaarderpad
22 Laaksepad
23 Lint- en Liniepad
24 Meulunterenpad
25 Nesserpad
26 Netelenburchpad
27 Norderpad
28 Oldenallerpad
29 Onderwaterpad KIDS
30 Overlangbroeksepad
31 Paradijspad
32 Pelserpad
33 Schutpad
34 Slagmaatpad
35 Snorrenhoefpad
36 Stoutenburgerpad
37 Stroetwegenpad
38 Terbroeksepad
39 Termatenpad
40 Turfvelderpad
41 Valkschepad
42 Veendijkpad
43 Wageningse Engpad
44 Wageningse Engpad KIDS
45 Zeldersepad

Oog in oog met **Jan Wolleswinkel**

‘Je weet wat je kwijtraakt maar niet wat je terugkrijgt’

Journalisten vroegen hem: ‘Maar als jullie goed werk deden waarom stopt het dan?’ Zijn antwoord luidde: ‘Waar geen wil is, is geen weg.’ Dat vat volgens Jan Wolleswinkel, voorzitter van de gebiedsraad van O-gen, wat er is gebeurd het best samen.

Jan Wolleswinkel kijkt met trots terug. ‘O-gen deed goed werk voor de regio, we hebben veel tot stand gebracht onder meer glasvezel in het buitengebied, verduurzaming van en nieuwe verdienmodellen voor de landbouw, natuurontwikkeling en ga zo maar door. Het is jammer hoe het werk nu wordt afgebroken en het is ook dom. Provincies menen alles te kunnen sturen maar wat ze niet kunnen is draagvlak creëren. Dat zullen ze echt gaan missen in de uitvoering van hun beleid. Je ziet het nu al gebeuren.’

Hard gevochten

Het besluit van O-gen om te stoppen was een lang proces. Er is hard gevochten om de organisatie voor het buitengebied overeind te houden, maar er is geen uitweg. Zonder erkenning en financiering van de provincie Utrecht, de belangrijkste opdrachtgever, is er te weinig volume om door te kunnen gaan.
Wolleswinkel: ‘Na het vertrek van Utrechts gedeputeerde Bart Krol in 2017 begon de discussie over de rechtmatigheid van het inschakelen van O-gen. Die werd vooral ingegeven door de confrontatie op het provinciehuis over

‘De provincie zal O-gen gaan missen bij de uitvoering van haar beleid’

het problematische dossier van de Uithoflijn – de sneltram tussen Utrecht CS en het universiteitsterrein – waar de kosten de begroting met 84 miljoen euro overstegen. Ook bleek er een bedrag van 12,2 miljoen aan niet-verantwoorde kosten te bestaan. De accountant weigerde zijn goedkeuring aan de jaarstukken te geven. Er ontstond zo’n kramp op het provinciehuis dat niemand meer een externe organisatie een opdracht durfde te geven. Ook O-gen niet, terwijl we al vele jaren een trouwe partner waren. We gaven elk kwartaal verantwoording aan de gedeputeerde over wat we gedaan hadden voor alle projecten die we uitvoerden voor de Agenda Vitaal Platteland. In 2017 nog goed voor 1,5 miljoen euro.’

Wantrouwen

‘Toch ontstond wantrouwen of we het provinciale geld wel goed besteedden. Twee gerenommeerde onderzoeksbureaus werden ingeschakeld. Ze waren verdeeld of O-gen de projecten voor de provincie mocht uitvoeren. Het groeide uit tot een theoretisch juridische kwestie. O-gen zou niet het College van Gedeputeerde Staten mogen adviseren én het daaruit voortvloeiende werk vervolgens uitvoeren. Dit probleem van O-gen speelde niet in Utrecht West, waar sprake is van een andere organisatiestructuur. Daar is wel een gebiedscommissie met vertegenwoordiging van gemeenten, landbouw en natuur maar geen werkorganisatie met eigen medewerkers en gedetacheerde medewerkers van de provincie zoals O-gen die had. De provincie haalde in 2019 al haar gedetacheerde medewerkers bij O-gen terug. Dan ben je een stuk van je effectiviteit kwijt. En het beroerde is dat we niks verkeerd deden. Het is echt niet uniek dat een provincie een partij om advies vraagt en dat die het dan vervolgens mag gaan doen. Er zijn geen feitelijke onjuistheden geconstateerd. Dat beaamde zelfs de provincie. We moesten doorgaan, maar hoe dan?’
‘Met adviesbureau Berenschot is nog geprobeerd tot een nieuw samenwerkingsmodel met de provincie te komen, maar het werkte niet. Van het eens zo omvangrijke budget bleef in 2020 slechts 120.000 euro staan en als er geen zicht is op nieuwe opdrachten kun je niet verder. Gelderland hield zich op de vlakte want daar was al sinds 2011 voor een andere vorm van samenwerking gekozen. De provinciale gelden liepen daar sinds dat jaar via opdrachten van de Foodvalley-gemeenten naar het gebied.
‘Contributies van de leden van O-gen verhogen was geen reële optie. De gemeenten, waterschappen en (agrarisch) ondernemers zijn niet in de positie om grote bedragen neer te leggen. Bovendien ligt de verantwoordelijkheid voor ontwikkelingen in het buitengebied en natuur bij de provincie, en dus ook het budget daarvoor.’

Uniek

De Gebiedscoöperatie O-gen was voor Wolleswinkel uniek. ‘Daar was kennis van het buitengebied, daar was een groot netwerk van gebiedspartijen bijeen gebracht om projecten uit te rollen en tot uitvoering te brengen. Veel projecten zijn met gebiedspartners bedacht en uitgevoerd. Er zijn wel 350 projecten gerealiseerd waar O-gen een kleine tot grote rol in heeft gehad. Dat heeft een groot draagvlak gecreëerd. Je weet wat je kwijtraakt maar niet wat je terugkrijgt. Als er geen nieuwe organisatievorm komt voor het buitengebied zullen de opgaven vanuit de provincie vorm moeten krijgen. Het zal ambtelijker worden met minder inspraak. En dat terwijl de opgaven voor het buitengebied de komende jaren misschien wel groter dan ooit zijn: stikstofdossier, transitie naar kringlooplandbouw, energietransitie, vrijkomende agrarische bebouwing, et cetera.’

In september is binnen de provincie Utrecht de evaluatie van Agenda Vitaal Platteland opgeleverd. Hierin staan naast veel opmerkingen en conclusies over de voorbije periode een aantal aanbevelingen voor toekomstig beleid. Wellicht kan dit de basis zijn voor nieuwe vormen van samenwerking.

O-GENBLIK OP **BREEDBAND**

Snel internet: succesverhaal van coöperatief werken

Wethouder Hans Marchal van de gemeente Wijk bij Duurstede herinnert zich hoe lastig het was om partijen warm te krijgen voor glasvezelaanleg in het buitengebied, terwijl dit in de bebouwde kom al lang en breed gerealiseerd was. ‘Ik heb een werkgroep in het leven geroepen en het enthousiasme groeide. Maar hoe moest dat verder? Want zelf zouden we dat nooit voor elkaar krijgen. Toen kwamen we bij O-gen terecht.’

Snel internet is onmisbaar voor de leefbaarheid en vitaliteit van het buitengebied. Bedrijven en inwoners kunnen tegenwoordig niet meer zonder en de behoefte eraan zal alleen maar toenemen. Wethouder Marchal zag dat in. ‘Maar als gemeente ben je maar een klein stipje. Je hebt de regio nodig om dit voor elkaar te krijgen. Dankzij O-gen is het via een coöperatieve manier van werken in een stroomversnelling gekomen. Zij wist een manier te vinden om het in groter verband aan te pakken.’

Projectleider Brendan McCarthy van O-gen kijkt terug op een geweldige tijd. Hij houdt ervan om ‘met de voeten in de klei’ te staan en innovaties te realiseren. Soms lukt dat en soms ook niet. Het breedbandproject valt onder de noemer zeer geslaagd. ‘Samen met de bewoners en de gemeenten een plan realiseren, is iets heel anders dan een plan van een hogere overheid uitvoeren. Omdat O-gen de vraag oppikte, konden we de bewoners en de gemeenten heel snel helpen. Zo hebben we in het voortraject diverse marktpartijen gesproken en gekeken welke modellen we in ons werkgebied konden gebruiken.’

Bundeling van krachten

De projectleider benadrukt dat bij zo’n breedbandproject volume nodig is. Investeringen voor slechts honderd adressen zijn nu eenmaal niet rendabel en daarom was bundeling van meerdere gemeenten nodig. ‘We begonnen in de gemeenten waar de energie groot was. Dat gold vooral voor de gemeenten in de Vallei en het Kromme Rijngebied (Houten, Wijk bij Duurstede en Bunnik). Gemeente Utrechtse Heuvelrug deed ook mee in het traject. Vervolgens gingen we met ons breedbandproject naar Leusden, Renswoude en Rhenen, en daarna ook naar Veenendaal en Woudenberg. Ook hebben we de gemeenten in de Regio Amersfoort verder geholpen.

Er zijn bij glasvezelaanleg grofweg twee organisatievormen: een coöperatie van bewoners of een commerciële partij. Een coöperatie die zelf de touwtjes in handen heeft lijkt prettig, maar een marktpartij heeft als groot voordeel dat zij kennis van zaken heeft en aansluiting op netwerken met verschillende dienstenaanbieders (providers). De keuze viel op het laatste. Glasvezel Buitenaf – een partij met al de nodige ervaring in meerdere gebieden – zou de aanleg van glasvezel verzorgen. De voorwaarden waren dat een gebied uit minimaal 1.500 adressen moest bestaan en dat minstens 50 procent van de adressen in het gebied zou meedoen. Alleen dan was het voor het bedrijf rendabel. Die 51 procent bereid vinden was een hele toer. Toch lukte dit door diverse informatieavonden te organiseren, door presentaties te houden en vooral door buurtambassadeurs te vinden: bewoners die hun buurtgenoten enthousiast maakten. Uit welbegrepen eigenbelang gingen ze in de buurt lobbyen. McCarthy: ‘Opvallend was dat in plaatsen als Renswoude zo’n 75 procent van de buitengebiedbewoners bereid was om mee te doen, terwijl dit percentage aan de Gelderse kant van de Vallei stukken lager lag. Maar door alle gebieden samen te voegen kwamen we gelukkig toch boven de 50 procent uit.’

Start glasvezelproject in de Kromme Rijnstreek.

Verschil dorp-buitengebied

Wat bij bewoners vaak een heikel punt was, was dat ze de aanleg zelf moesten financieren. Voor marktpartijen is het door de lage bebouwingsdichtheid en lange afstanden van straat tot voordeur niet via het abonnementsgeld terug te verdienen. Tijdens een informatieavond in Bunnik uitte een plaatsgenoot zijn verbazing: ‘Kennelijk hebben we twee Bunniken: één binnen en één buiten de bebouwde kom. Waarom kan de gemeente het glasvezel niet gezamenlijk faciliteren?’

De gemeente is echter aan handen en voeten gebonden. Door de Telecommunicatiewet uit 1998 is er een harde knip gemaakt. Telecommunicatie wordt bestempeld als een commerciële activiteit in tegenstelling tot gas, water en licht. Het buitengebied ondervindt daar hinder van. Gemeenten mogen de aanleg van glasvezel niet financieren, maar wel bijvoorbeeld leningen verstrekken voor de aanlegkosten. In 2018 is het hele projectgebied van glasvezel voorzien, op enkele tientallen adressen na. ‘Die bevinden zich op heel lastige plekken, bijvoorbeeld waar je de kabel onder een rivier door zou moeten trekken of een heel eind het bos in. Dan ziet de businesscase er gewoon niet goed uit.’

Laatste loodjes

Wethouder Marchal vindt dat het glasvezelproject, na wat opstartproblemen, goed is verlopen. Alleen in het dijktraject Amerongen-Wijk bij Duurstede-Houten is het nog niet gelukt om glasvezel aan te leggen. Hiervoor zijn gedoogverklaringen van de bewoners nodig omdat de kabel in hun grond komt. ‘Boeren en ook particulieren willen natuurlijk niet aansprakelijk worden gesteld als er schade aan een kabel ontstaat en dat is een lastig puntje. Maar zo’n kabel wordt op een halve meter diepte neergelegd, dus in principe kan daar weinig mee gebeuren. Ook moet er sprake zijn van verwijtbare schade.

In deze coronatijd wordt het nog duidelijker hoe essentieel glasvezel is. Daarom doen de gemeenten Houten, Wijk bij Duurstede en Utrechtse Heuvelrug nog één keer hun best om ook die aansluitingen te verzorgen. Dat zijn de laatste loodjes. We willen gewoon dat het hele buitengebied glasvezel heeft. Gelukkig is verreweg het grootste deel van de adressen nu aangesloten.’

De wethouder denkt dat de coöperatieve werkwijze kostenbesparend heeft gewerkt. De gemeente Wijk bij Duurstede hoefde uiteindelijk haar inwoners geen goedkope leningen aan te bieden. Marchal kijkt terug op mooie en enthousiaste informatieavonden. ‘Het was best spannend en kantje boord. Uiteindelijk heeft 51,6 procent van de bewoners van het buitengebied van de Kromme Rijnstreek een abonnement afgesloten. In Wijk bij Duurstede lag dat percentage zelfs op 60,5 procent! Een prachtig resultaat en de schop kan de grond in!’

Oog-wenkjes van medewerkers

Saskia Kemperman: ‘O-gen heeft geslaagde projecten uitgevoerd, bijvoorbeeld op het terrein van agrarische bebouwing, energietransitie en de aanleg van glasvezel. **Fort aan de Buursteeg was een soort van clubhuis, waar partijen samenkwamen die elkaar anders niet telkens zouden ontmoeten.** In de gebiedsraad zaten boeren, gemeenten en milieuorganisaties. Die raakten met elkaar in gesprek. Dat heeft het gebied enorm geholpen. En het fort symboliseert natuurlijk heel duidelijk het gebied waar we het voor deden. Daar kunnen we trots op zijn.’

Saskia Kemperman was projectmanager algemene zaken van O-gen (2018-2020) en is tegenwoordig senior projectmanager verduurzaming provinciaal vastgoed bij de provincie Utrecht

Anne Jansen: ‘Als ik terugdenk aan O-gen: meestentijds een fijne organisatie om voor te werken, dicht bij ‘het veld’. **In de periode dat er voldoende geld beschikbaar was voor het landelijk gebied lukte het echt om de rol van belangenverbinder tussen overheid en platteland, en ook tussen andere partijen te vervullen.** Toen dat minder werd, werd het moeilijker een onafhankelijke rol te vervullen.’

Anne Jansen was projectleider bij O-gen en is tegenwoordig bij de provincie Utrecht, waar ze deels projecten van O-gen voortzet, zoals herstelmaatregelen in Natura 2000-gebieden Binnenveld (de Hellen), Kolland en Overlangbroek

Brendan McCarthy: ‘Het doet me pijn dat O-gen eind 2020 opgeheven is. **Dat is complete kapitaalvernietiging.** O-gen was een voorloper in het oprecht samen optrekken, waarbij ‘macht’ geen stoel aan de tafel van de coöperatie had. We hadden de mogelijkheid om de samenleving echt van onderop te organiseren. Eigenaarschap waar het hoort. En dat werkte!
Ik heb bij O-gen met twee voeten in de klei gestaan, direct op de realisatie van beleid. Deze ervaring heeft me heel veel geleerd. En dat helpt mij dagelijks om mijn huidige werk als provincieambtenaar goed uit te voeren.’

Brendan McCarthy was projectleider O-gen en is sinds september 2018 programmaleider bij de provincie Overijssel

Wicha Benus: ‘O-gen maakte het verschil. Zij wist de vele belangen in het buitengebied bij elkaar te brengen. Als ik daar op terugkijk denk ik: wauw. En nu: jammer dat dat niet doorgezet kan worden. Ik heb gezien dat het concept werkt. We waren continu bezig met afweging van belangen en gingen met de partijen aan de slag om samen tot uitvoering te komen. Dát was de kracht van O-gen. Dat kende ik niet vanuit mijn innovatieachtergrond in de industrie, en dat heb ik aan O-gen zeer gewaardeerd. **Het gebiedsgericht werken is in mijn achterhoofd blijven hangen.** Dat is wat ik heb meegenomen en nu ook inzet bij de dingen die ik doe.’

Wicha Benus was innovatiemakelaar bij O-gen en is tegenwoordig zelfstandig ondernemer met als speerpunten innovaties in circulaire economie, energietransitie en voedsel

Paulien Keijzer: ‘Ik was een paar maanden aan de slag bij de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, toen ik in het najaar van 2005 van de reconstructiecommissie de volgende vraag/opdracht kreeg: ‘Wij willen een project met luchtwassers om de intensieve veehouderij in de Gelderse Vallei/Utrecht-Oost mogelijkheden te geven om hun bedrijven uit te breiden, waarbij er geen toename van de ammoniakemissie optreedt.’ Het begin van het SVGV-denken én werken ging van start. Gemeenten werden erbij betrokken omdat zij verantwoordelijk waren voor de vergunningen. Provincies kwamen aan boord om financieel bij te dragen. Leveranciers van de luchtwassers brachten kennis in tijdens de informatiebijeenkomsten. Dienst Landbouwvoorlichting zorgde voor de projectleiding. **En, last but not least… 37 veehouders die wilden investeren. Na een lange voorbereiding werd er een imposante subsidieaanvraag bij provincies Gelderland en Utrecht ingediend én gehonoreerd.** En hoe trots kun je zijn als ‘jouw’ project in november 2006 de eerste Want buiten gebeurt het!-bokaal wint?’

Paulien Keijzer was projectmedewerker SVGV en O-gen (2005-2020)

Miranda Moesbergen: ‘Ruim elf jaar geleden startte ik als financieel medewerker bij de SVGV. **Vanaf dag één voelde ik mij er thuis. Een organisatie met bevlogen medewerkers.** Financieel administratief werden er vele stappen gezet. Daarna de stap naar een coöperatie en vervolgens de verhuizing naar Fort aan de Buursteeg. En als sluitstuk de inrichting van de verschillende administraties voor diverse entiteiten: Stichting Grebbelinie Bezoekerscentrum, Fort aan de Buursteeg Holding en Exploitatie FadB B.V.. Kortom geen dag was hetzelfde! Door de jaren heen heb ik er veel geleerd, zowel van het administratieve proces als van alles wat er in het werkgebied van O-gen speelde en gerealiseerd werd. Maar wat mij het meest dierbaar is, zijn de contacten met mijn (oud-)collega’s en andere mensen rondom O-gen. Deze waardevolle contacten koester ik!

Miranda Moesbergen was financieel medewerker/financieel adviseur (2009-2020) en is tegenwoordig medewerker financiën in het team Mens en Middelen bij de gemeente Wijk bij Duurstede

Tamara Becker: ‘Ontzettend trots ben ik op het geslaagde werkbezoek van de commissaris van de Koning van de provincie Utrecht op 18 september 2019. Ik organiseerde dit samen met collega’s. Tijdens een lopend ontbijt, uiteraard met lokale producten, stond het werk van O-gen centraal. Onderwerpen die aan bod kwamen waren de kwaliteit van het landschap, het vergroten van de biodiversiteit, innovatie, duurzame energie, nieuwe eiwitten en toekomstperspectief voor boeren.
De sfeer was super en het was ook mooi om te zien dat het werkbezoek alle O-gen kernwaarden in zich had. Verbinding was er door de samenwerking aan de organisatie van de ochtend met en door collega’s en leden. In zes pitches kwam duidelijk naar voren dat er veel in ontwikkeling en uitvoering is. De commissaris die zijn gedeputeerde en twee ambtenaren had meegebracht, kreeg aan het einde van elke pitch mee wat de rol van de provincie kan zijn. Het werkbezoek leverde lekker veel media aandacht op. Dat was voor mij als communicatiemedewerker natuurlijk ook een mooi hoogtepunt. ☺’

Tamara Becker was communicatiemedewerker O-gen (2019-2020)

De commissaris van de Koning Hans Oosters van de provincie Utrecht (midden) op werkbezoek bij O-gen op 18 september 2019.

Henriëtte van de Loosdrecht:
‘In maart 1995 zijn we met een klein SVGV-clubje (Francis van Batenburg, Aart de Kruijf, Hanny van Geleuken) vanuit de provincie Gelderland onder leiding van Jos Verweij gestart in Barneveld. Door het ministerie was de Gelderse Vallei aangewezen als ROM-gebied en wij mochten uitvoering geven aan de beoogde gebiedsgerichte aanpak. Samen met Margareth Berendsen vormden wij een duobaan voor het secretariaat en de financiële administratie.
Inmiddels zijn we 25 jaar verder, een periode waarin we collega’s hebben zien komen en gaan. Het bestuur wisselde. Jos werd opgevolgd door Aart en hij door Gerard als directeur. Verhuizen deden we drie keer, maar altijd binnen ons werkgebied en SVGV werd Gebiedscoöperatie O-gen.
Vandaag is het de tijd van afscheid nemen, **O-gen stopt. Mede door corona heeft dit een rauw en een rouwrandje.** Inmiddels heb ik de overstap gemaakt naar de gemeente Barneveld, afscheid genomen van collega’s maar er vrienden bij gekregen. Terugkijkend kan ik alleen maar zeggen dat het een waardevolle, mooie en leerzame tijd is geweest, om nooit te vergeten.’

Henriëtte van de Loosdrecht werkte op het secretariaat en op de financiële administratie (1995-2020) en is tegenwoordig secretaresse sociaal domein bij de gemeente Barneveld

Vallei Boert Bewust

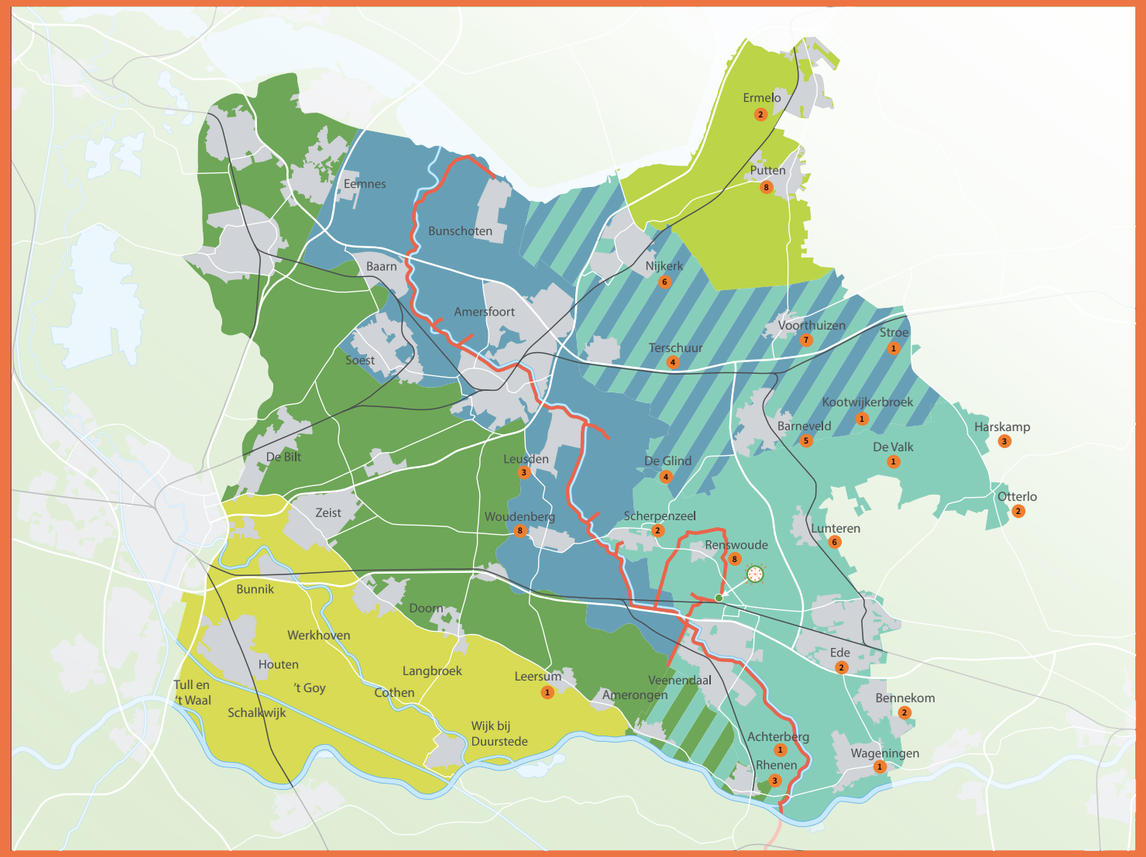

De boeren van Vallei Boert Bewust zoeken actief contact met de maatschappij. Hetzelfde doen de boeren en tuinders uit de Kromme Rijnstreek. Naar analogie van hun Vallei-collega's hebben zij Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust opgericht. Burgers worden betrokken bij hun bedrijven. De boeren en tuinders willen laten zien hoe zij inspelen op maatschappelijke wensen. O-gen ondersteunde beide projecten bij de uitvoering van de werkzaamheden en bij de publiciteit van acties.

Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust

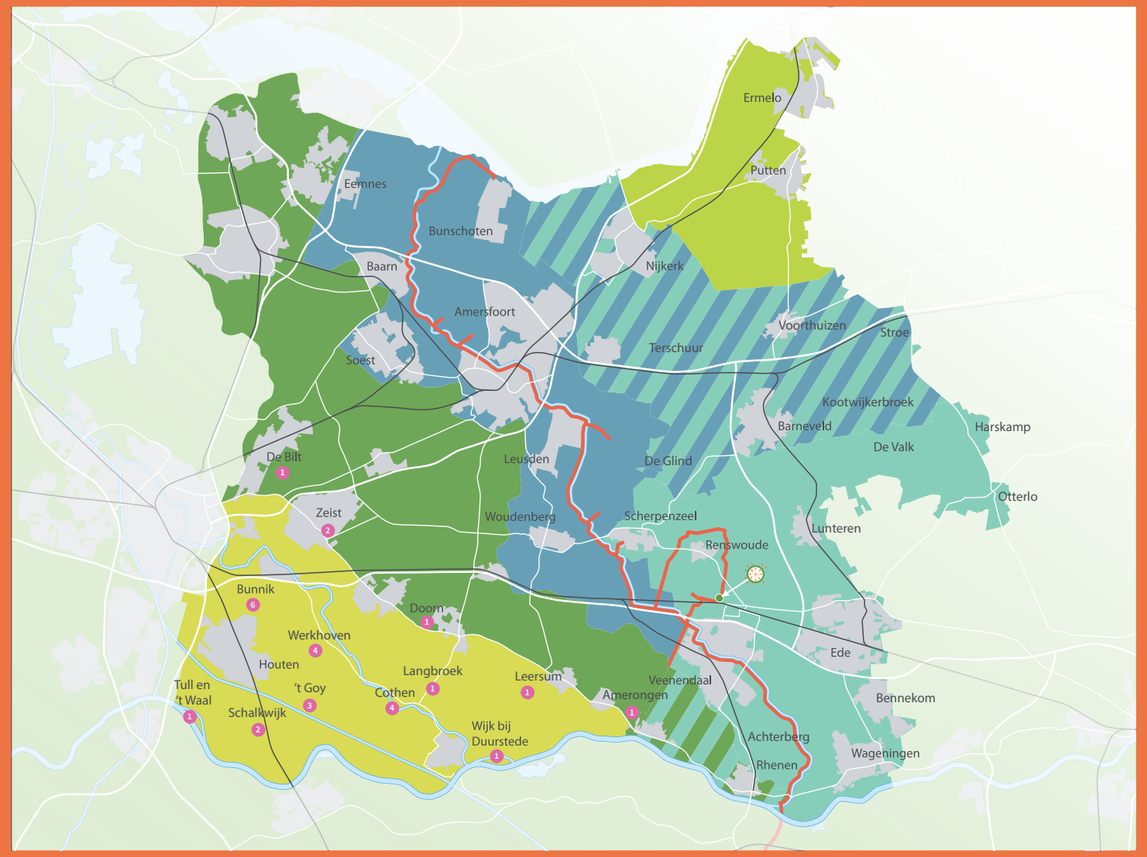

Legenda

Locaties met boeren en tuinders die deelnemen aan Vallei Boert Bewust (l) en Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust (r). Het getal in de bolletjes verwijst naar het aantal deelnemers in die plaats.

Wat komt er na Gebiedscoöperatie O-gen?

Gebiedscoöperatie O-gen is ontstaan vanuit een voortschrijdend proces in gebiedsontwikkeling. Wat dertig jaar geleden de hoofdreden vormde voor een gebiedsgerichte aanpak – het mestoverschot en de hoge ammoniakdepositie te verminderen – is anno 2020 opnieuw superactueel. Agrariërs staan voor een nieuwe ronde stikstofmaatregelen, wat zijn weerslag zal hebben op de inrichting van het buitengebied. Maar er spelen ook vele andere opgaven in het landelijk gebied die een grote impact zullen hebben. Hoe gaat de gebiedsontwikkeling verder?

'De participatieve manier van samenwerken in de Gelderse Vallei was voor het gebied maar ook landelijk gezien vernieuwend en trendsettend'

Het begin. Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig van de vorige eeuw maakte het Rijk (met name het toenmalige ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)) zich grote zorgen over belangrijke natuurgebieden. Zou de Veluwe, het grootste natuurgebied van West-Europa, hetzelfde lot treffen als de wouden in Oost-Europa? Apocalyptische beelden van volledig ontbladerde en dode bossen als gevolg van 'zure regen' – het grote *Waldsterben* – gingen de wereld over. De zure regen was het gevolg van te hoge concentraties zwaveldioxide, stikstofoxiden, ammoniak en vluchtige organische stoffen in de regenwolken. Ook de Nederlandse bomen hadden – in mindere mate – te lijden. De vervuilende stoffen kwamen uit uitlaatgassen van auto's en van verbranding van fossiele brandstoffen. Daarnaast was in Nederland de intensieve veehouderij debet aan de uitstoot van grote hoeveelheden ammoniak. In de jaren tachtig was zure regen hét grote milieuprobleem.

Participatief gebiedsproces

In mei 1984 besloot Nederland maatregelen te nemen. De uitstoot van zwaveldioxide moest met 70 procent omlaag en die van stikstofoxiden en ammoniak met respectievelijk 30 en 50 procent. De veehouderij in de Gelderse Vallei stond voor een flinke uitdaging. VROM bracht de Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening uit en het eerste Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) waarin het zogenoemde ROM-gebiedenbeleid werd geïntroduceerd om het milieubeleid tot uitvoering te brengen. De Gelderse Vallei werd aangewezen als een van de elf ROM-gebieden (Ruimtelijke Ordening en Milieu).
In 1989 kwam daarvoor in de Gelderse Vallei een participatief gebiedsproces op gang. Alle relevante partijen in het gebied – van landbouworganisaties, natuur- en milieuorganisaties, bedrijfsleven tot het Rijk, de provincies Gelderland en Utrecht, gemeenten en het waterschap – gingen samen aan de slag. Provincie Gelderland trok de kar, later schoof ook Utrecht aan. De samenwerking kreeg structuur via de Valleicommissie.
De oprichting van deze commissie is op te vatten als de start van dertig jaar gebiedsontwikkeling. De inzet was een ontwikkelingsvisie en een Plan van Aanpak: een samenhangend pakket van maatregelen en projecten. Al tijdens de totstandkoming kwamen de eerste projecten tot uitvoering; denken en doen gingen samen op. De participatieve manier van werken was voor het gebied maar ook landelijk gezien vernieuwend en trendsettend. Het beoogde doel was om het milieubeleid sneller te realiseren en ervaring op te doen met de integratie van milieu en ruimtelijke ordening.

'De Valleicommissie was – voor die tijd – breed samengesteld en behandelde op innovatieve wijze en geïntegreerd een breed scala aan problemen. De deelnemende partijen waren aanvankelijk onwennig in dit proces, het kostte tijd om samen te praten, te overleggen en besluiten te nemen. Landbouw en milieu zaten toch nooit samen aan tafel? En toen dat wel gebeurde ging dat praten niet vanzelf. Tijdens een van de eerste vergaderingen stelde iemand vanuit de landbouw voor om een pauze in te lassen: 'Dan kan ik een keer informeel met die meneer van de Natuur en Milieufederatie praten, dan leren we elkaar misschien wel kennen.'
In de loop van de tijd zijn er steeds meer probleemvelden en partijen bijgekomen; logisch, want gaandeweg het proces ontdek je dat een partij ontbreekt of dat een ander probleem veel belangrijker is (schoolresultaten verbeteren niet alleen door beter onderwijs maar ook door minder armoede). Die breedheid maakte de oplossingsstrategie en de communicatie niet gemakkelijker, maar het moest wel op deze manier.
De Valleicommissie kreeg niet alleen de problemen op haar bord, maar ook geld en commitment om het op te lossen. Als men het in de commissie eens was over een oplossing, dan zeiden de heren (het waren altijd mannen) van het Rijk: Daar gaan wij voor zorgen. Nieuw beleid bijvoorbeeld of een uitzonderingspositie et cetera.
De Valleicommissie en zijn opvolgers hebben lang kunnen werken in het gebied. Dat is een zeldzaamheid binnen Rijk en provincie. Meestal blijf het bij een nota opstellen en soms een plan, maar als het op uitvoeren aankomt stopt alles. Het is te waarderen dat dat hier niet zo is gegaan.'

Hanny van Geleuken
Als projectmedewerker Valleicommissie trok ze vanaf 1989 projecten in het gebied vlot, bijvoorbeeld voor bedrijfsplannen en het stimuleren van biologische landbouw. Na verloop van tijd kwamen er collega's bij. De Valleicommissie werd omgesmeed tot Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVGV) met een projectbureau met steeds meer taken. Van Geleuken heeft er tot 2005 met veel plezier gewerkt.

Boven: De grondleggers van de gebiedsontwikkeling in de Gelderse Vallei van het eerste uur: Kees Oomen (directeur directie landbouw van het ministerie van LNV), Rob Spiegelenberg (voorzitter SVGV) en Kees de Ruiter (hoofd Landelijk gebied van de provincie Gelderland), 2005.
Onder: Naast het SVGV-bestuur waren er Bestuurlijke Begeleidings Commissies (BBC's). Hier de BBC Landbouw op excursie, 2006.

'Ik heb bewondering voor de boerenvoormannen die rond 1990 hun nek hebben uitgestoken voor de opstelling van het Plan van Aanpak met daarin een stevig ammoniak-reductieplan en zoneringsbeleid voor landbouw en natuur. Als je als landbouwbestuurder ermee instemde kon het best betekenen dat jouw broer of jouw neef in een gebied zat dat voor de landbouw zou worden afgewaardeerd.
Het vroeg nogal wat van de landbouwbestuurders. Twee voormannen – pluimveehouder Henk Torsius en varkenshouder Gerrit Tijmensen spraken volle zalen toe en wisten te overtuigen dat het belangrijk was om mee te gaan.'

Jaap Floor
voormalig projectmanager SVGV/O-gen

Het SVGV-team vlak na de verhuizing naar Huize Scherpenzeel, 2007.

Start Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei

In 1993, vier jaar na de start van het participatieve proces, stelde de Valleicommissie het Plan van Aanpak vast. Door de brede samenstelling van de commissie nam de planvorming veel tijd in beslag, maar het leidde wel tot een groot commitment bij alle deelnemers. Een belangrijk uitgangspunt in het plan was om alle projecten te laten uitvoeren door een onafhankelijke stichting. Bewust werd gekozen voor een stichtingsvorm; de verantwoordelijkheid van de uitvoering van de diverse maatregelen lag immers niet alleen bij de overheden maar ook bij alle andere partijen in het gebied. Het besef was aanwezig dat voor succesvolle uitvoering alle partijen belangrijk zijn.
Aldus werd de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVGV) in het leven geroepen met een eigen projectbureau voor de uitvoering van de projecten. In het stichtingsbestuur kwam vertegenwoordiging van bijna alle partijen die ook in de Valleicommissie hadden deelgenomen. Het was een unieke aanpak, in andere ROM-gebieden werd de uitvoering van de plannen bij de overheid neergelegd. Alle projectgelden voor de Gelderse Vallei kwamen bij de SVGV. De financiers – de betrokken gemeenten, provincies Gelderland en Utrecht en het Rijk – bekostigden (aanvankelijk) elk een derde van het budget. Elke overheidslaag nam daarmee een gelijkwaardige positie in.
De stichting was aanvankelijk in het provinciehuis van Gelderland gehuisvest, maar verhuisde al snel naar een eigenstandig kantoor in Barneveld en in 2007 naar Huize Scherpenzeel in Scherpenzeel.

Zonering landbouw en natuur

Aan het Plan van Aanpak lagen een nota landbouw (met een hoofdstuk over ammoniakdepositie en -emissie), een nota natuur en milieu, en een nota verbrede landbouw ten grondslag. Daarmee werd duidelijk gekozen voor scheiding van de functies natuur en landbouw. Hierdoor kreeg het plan ook de bijnaam 'Plan van afpak', omdat het plan ook duidelijk maakte dat het primaat voor het landelijk gebied niet overal meer bij de agrarische sector lag. Op de zoneringskaart werden de primaire landbouwgebieden geel ingekleurd en de natuurgebieden groen. De overgangsgebieden waren blauw. Voor de verschillende deelgebieden werden bouwstenen voor de bestemmingsplannen gemaakt met verschillende voorschriften per deelgebied. SVGV stelde in nauw overleg met de gemeenten een handreiking op die als basis diende voor de individuele gemeentelijke bestemmingsplannen.
De landbouwsector was cruciaal voor de uitvoering van het Plan van Aanpak; zij moest nieuwe wegen inslaan. Er kwamen drie landbouwsporen: toekomstgericht ondernemen, toekomstgericht veranderen en beëindigen. Voor het opstellen van individuele agrarische bedrijfsplannen zijn meer dan duizend bedrijfsbezoeken afgelegd via de SVGV, met inzet van de belangrijke landbouwpartijen, zoals de toenmalige Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) en uitvoerende diensten van de landbouworganisaties.
De Rabobank financierde deze plannen mee. Toenmalig projectmanager Jaap Floor: 'In keukentafelgesprekken lichtten we toe wat de gevolgen waren van het Plan van Aanpak voor de gehele landbouw en op bedrijfsniveau. Ofwel: welke consequenties de zonering en het ammoniakreductieplan zouden hebben en welke keuzes er konden worden gemaakt. Daarbij kwamen ook nieuwe toekomststrategieën om de hoek kijken, die destijds in de landbouw nog vrijwel onbekend waren: kamperen bij de boer, kinderdagopvang, zorgboerderijen, boerderijwinkels; het was er allemaal niet of nauwelijks en het kón volgens de toenmalige bestemmingsplannen ook niet. Volgens de drie slogans uit het Plan van Aanpak – denken, doen en communiceren – zochten we praktische oplossingen voor dit soort knelpunten. Er zat dan ook een forse beleidslijn in het Plan van Aanpak: uitdenken hoe zaken mogelijk te maken en te implementeren waren.'

Ministers op bezoek

Beleidsmakers werden naar het gebied gehaald om knelpunten in de wetgeving te aanschouwen. Zo kreeg minister Margreet de Boer van VROM uitgelegd dat het geurbeleid rond boerderijen moest worden aangepast. Naast ammoniak- was dus ook geuremissie een milieuvraagstuk. In de Gelderse Vallei werd de basis gelegd voor regelgeving, inclusief de stank- of geurcirkels, het is maar van welke kant je het bekijkt.
In het 'doen' zat ook een groot programma dat gericht was op de demonstratie van milieumaatregelen op bedrijfsniveau. Communiceren ging via de Valleikrant die met zekere regelmaat bij 6.000 (agrarische) adressen op de mat viel.
Voor de beleidsontwikkeling waren ambtenaren van gemeenten, het waterschap, LNV en VROM bij het SVGV-programmabureau gedetacheerd. Een deel van de gemeenten legden zelfs de hele uitvoering van haar beleid voor het landelijk gebied bij de SVGV neer.

Verbreding, verplaatsing of bedrijfsbeëindiging

Voor agrarische bedrijven nabij de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug – de zogenaamde

Start van de aanleg van een nieuw fietspad langs de Grift. Jan Rauw van de Ondernemersvereniging Achterberg (op het bord en voor het bord) was een van de initiatiefnemers.

'Het bestemmingsplan stuurde sterk mee: wel een minicamping in het overgangsgebied maar geen grootschalige uitbreiding van de veehouderij'

Onthulling van een bord in 2006 bij het Meeuwenkampje door Jan de Groot (Staatsbosbeheer) en gedeputeerde Jan Piet Lokker van provincie Utrecht. Het terrein moet veranderen van een voormalig maïsveld in een natuurreservaat met zeldzame blauwgraslanden. Staatsbosbeheer werd eigenaar en beheert sindsdien het natuurgebiedje. In 2009 is de bovenlaag van de grond afgegraven om voor blauwgrasland kenmerkende planten terug te laten keren. Inmiddels staat het gebiedje bekend als één van de pareltjes van de Gelderse Vallei. Het Meeuwenkampje is van grote waarde vanwege zijn orchideeën.

Voorzitter Rob Spiegelenberg van SVGV (r) overhandigt het Reconstructieplan Gelderse Vallei/Utrecht-Oost met de titel Van Wet naar Werkelijkheid aan gedeputeerdenJan Pieter Lokker van Utrecht (m) en Hans Boxem van Gelderland (l), 2004.

blauwe gebieden – waren de opties verbreding, verplaatsing of bedrijfsbeëindiging. Als kansrijke toekomststrategie en bijdrage aan het milieu kwam geregeld biologische landbouw naar boven borrelen. Floor herinnert zich glashelder hoe gevoelig dat lag. ‘We hadden een adviesbureau ingehuurd dat in een witte bedrijfsauto zonder belettering rondreed. Want het was een schande als je buren zagen dat je met een adviesbureau over biologische landbouw praatte. Daar durfde je als boer niet voor uit te komen.’ Tegenwoordig is dat niet meer voor te stellen: juist de Gelderse Vallei is een hotspot van biologische landbouw. Een van de voortrekkers voor biologische landbouw was Jan Dirk van de Voort van boerderij De Groote Voort in Lunteren, die sinds begin jaren 90 de inmiddels fameus geworden biologische Remeker kaas produceert.
De ingevoerde ruimte-voor-ruimteregeling maakte en maakt nog steeds stoppen betaalbaar. Boeren leveren daarvoor hun milieuvergunning in en slopen hun stallen. In ruil daarvoor krijgen ze afhankelijk van de sloopmeters één, twee of drie bouwkavels. De regeling bleek een groot succes. In de verplaatsingsregeling om boeren te bewegen naar een ‘geel’ landbouwgebied te gaan is veel energie gestoken, maar dat heeft weinig opgeleverd. Slechts enkele bedrijven zijn daadwerkelijk verhuisd.

Met het AmmoniakReductiePlan (ARP) werd beoogd de ammoniakuitstoot vlakbij de kwetsbare natuur te verplaatsen naar een plek verder weg van deze natuur: dus van groen naar geel gebied. Ook werd bij verplaatsing een deel van deze rechten afgeroomd.
Het bestemmingsplan stuurde sterk mee: wel een minicamping in het overgangsgebied maar geen grootschalige uitbreiding van de veehouderij. Floor: ‘Deze geïntegreerde aanpak is succesvol gebleken. Het leidde zichtbaar tot de verkoop van veel boerderijen aan particulieren, de grond ging vaak naar de buurman. De burger deed zijn intrede in het landelijk gebied.’

Plattelandsrecreatie en verbreding

Naast de puur landbouw gerelateerde projecten ontwikkelde SVGV al snel een programma voor versterking van de recreatie in het landelijk gebied om daarmee de vitaliteit en economie te versterken. Ook dat was een pijler van toekomstgericht veranderen. Er waren twee sporen:

1. Versterking van de routegebonden recreatie. Samen met boeren met verbrede landbouw werden wandel- en fietsroutes ontwikkeld om zo recreanten aan hen te verbinden. Jaap Floor: ‘Acht à negen boerenvalleifietsroutes zijn er gemaakt voordat het fietsknooppuntensysteem bestond. Drie ervan stonden jarenlang op de top-1, -2 en -3 in Nederland. Zo populair waren die.’ Dit programma heeft ook de aanzet gegeven tot de ontwikkeling van het bekende klompenpadennetwerk in de provincies Utrecht en Gelderland. Deze wandelrondjes door cultuurlandschappen en over boerenland zijn een Gelderse Vallei-uitvinding. In 2021 komt de teller van de Klompenpaden op 150 te staan.
2. Ondersteuning van boeren in expertiseontwikkeling voor verbrede landbouw. Hieruit is bijvoorbeeld het concept Vallei-Landwinkel van vijf enthousiaste boeren voortgekomen. LTO Nederland heeft het concept overgenomen en uitgerold. Landwinkels zijn nu verspreid over heel Nederland te vinden.

In 1999 is de Vereniging Vallei & Boerderij opgericht, die uitgroeide tot zo’n honderd leden met verbrede landbouwbedrijven. De vereniging is in 2019 opgeheven. Floor: ‘Ze redden zich tegenwoordig zelf, de ondernemers weten inmiddels waar ze kennis vandaan kunnen halen. Veel zaken die in de jaren 90 nieuw waren zijn nu standaard. Daar heeft de gebiedsontwikkeling naartoe gewerkt.’

Natuurontwikkeling

Wat altijd een lastig onderwerp is geweest in het Plan van Aanpak voor de Gelderse Vallei was natuurontwikkeling. Floor: ‘Natuurbescherming was min of meer de aanleiding voor de gebiedsontwikkeling, maar er is op dat terrein relatief weinig tot stand gekomen, zeker waar er sprake was van vrijwillige medewerking. Ik denk dat de natuur- en milieuorganisaties zich op bestuurlijk niveau aardig ongelukkig hebben gevoeld: iedere keer aandacht vragen voor natuurontwikkeling maar die niet krijgen. Je zag dat het eigenlijk niet werkte. De harde opgave was lastig te verwezenlijken. Dat zag je ook in de andere ROM-gebieden. Landbouw laat zich lastig sturen, die stuurt grotendeels zichzelf en is heel innovatief. Het zijn ondernemers! De kracht van ondernemers is dat ze zelf oplossingen vinden die bij hun situatie passen. Voor de overheid is lastig daar grip op te krijgen.’

Reconstructiegebied Gelderse Vallei/ Utrecht-Oost

Na de varkenspest eind jaren negentig besloot het Rijk tot een compleet nieuwe ruimtelijke indeling van de intensieve veehouderij in Nederland. Er moest een zonering komen zodat bij een nieuwe uitbraak van een dierziekte deze niet meer zou kunnen overslaan naar andere regio’s. De intensieve veehouderij moest geconcentreerd worden in vijf geïsoleerde gebieden (reconstructiegebieden).
Vooruitlopend op de invoering van de Recon-structiewet stelden Gedeputeerde Staten van Gelderland en Utrecht in 2000 de reconstructiecommissie Gelderse Vallei/ Utrecht-Oost in. Dit was een adviescommissie voor beide provincies. Ook bijzonder, memoreert voormalig SVGV-directeur Aart de Kruijf (2000-2005), was dat beide provincies hiermee de eerste in Nederland waren.
Doordat de leden van de reconstructiecommissie tevens bestuursleden waren van de SVGV (personele unie) kon denken en doen nog steeds hand in hand gaan. De verwachtingen waren hooggespannen, er was volop geld in Den Haag. Met veel energie werd gewerkt aan het opstellen van reconstructieplannen. En de ambities waren groot: realisering van een nationale Ecologische Hoofdstructuur (EHS), verplaatsing van bedrijven uit zogenoemde extensiveringsgebieden nabij natuurgebieden, de aanwijzing van landbouwontwikkelingsgebieden (LOG’s) waar agrarische bedrijven volop de ruimte zouden krijgen voor ontwikkeling en daartussen de verwevingsgebieden waar landbouw en natuur naast elkaar kunnen bestaan.
In december 2004 stelden de Provinciale Staten van Utrecht en Gelderland het reconstructieplan vast. Op 1 maart 2005 volgde de goedkeuring door de ministers van VROM en LNV. Daarna begon de uitvoering die tot 2015 duurde. De Reconstructiewet kwam op 1 juli 2014 te vervallen. Het onderscheid tussen landbouwontwikkelings-, verwevings- en extensiveringsgebieden werkt in enkele gemeenten tot op heden in de bestemmingsplannen door.

Jaarlijks organiseerde SVGV de ‘Want buiten gebeurt het!-bokaal’ voor bijzondere initiatieven in het buitengebied. In 2011 bijvoorbeeld werd maatschap Davelaar winnaar voor hun zelfontworpen innovatieve melkveestalontwerp. Ze werden gekozen uit een aantal genomineerden tijdens het SVGV-festival waar zo’n driehonderd mensen aanwezig waren.

Brede gebiedsontwikkeling

De reconstructie was in grote lijnen een vervolg op wat er al in de Gelderse Vallei aan gebiedsontwikkeling gaande was. Een groot verschil was dat de beleidsvorming terugging naar de provincie. SVGV werd vooral een uitvoeringsorganisatie voor de provincies Gelderland en Utrecht. In 2007 veranderde de werknaam van Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei dan ook in Projectbureau

Beekherstel van de Esvelderbeek: geautimatiseerd peilbeheer, vistrap en recreatief gebruik.

‘Het zaadje dat O-gen heeft geplant werkt op allerlei manieren in de gebieden door’

SVGV (Samen Vernieuwen in de Gelderse Vallei en Eemland).
Een periode van bloei brak aan. De verwachtingen van het vastgestelde Reconstructieplan waren hoog gespannen. Tegelijkertijd was er de nodige scepsis: zou het een plan zijn wat in de la zou verdwijnen. In korte tijd werd echter in alle deelgebieden en op alle thema’s met de uitvoering gestart. Onder het motto ‘Want buiten gebeurt het!’ behandelde projectbureau SVGV kastenvol projectaanvragen. Het zijn er honderden geweest. Er is veel werk verzet door eigen deskundigen samen met partijen in het veld. De subsidieregeling van de reconstructie was de motor van een brede ontwikkeling: van fiets- en wandelpaden, fosfaatverwijderingsinstallaties bij alle waterzuiveringen, natuurvriendelijke oevers en meanderende beken tot Kulturhusen in veel dorpen. De resultaten van de projecten werden zichtbaar gemaakt door borden langs de weg te plaatsen. Grote foto’s van de initiatiefnemers gingen vergezeld van de slogan ‘Buiten gebeurt het’ opgevolgd door ‘Want buiten gebeurt het!’. De slogan werd een begrip en was de taal waarin iedereen elkaar aanmoedigde om plannen daadwerkelijk gerealiseerd te krijgen. Om het extra aansprekend te maken werd er jaarlijks een wedstrijd georganiseerd voor de mooiste projecten voor gebiedsontwikkeling, afgesloten met een groots evenement in het Schaffelaartheater in Barneveld.

De reconstructie pakte breder uit dan aanvankelijk als doel was gesteld. Leefbaarheid werd bijvoorbeeld als thema toegevoegd. Het bleek een goede zet te zijn. De leefbaarheidsprojecten konden rekenen op veel enthousiasme in de kleine kernen en hielpen om meer draagvlak te krijgen voor moeilijkere opgaven voor landbouw en natuur. Een mooi voorbeeld was de opening van een multifunctioneel centrum in Achterberg dat groots gevierd werd maar ook symbool stond voor de realisatie van het plan Achterberg waartoe ook natuurontwikkeling voor Natura 2000 behoorde.
De grote reservering voor natuur (zowel in geld als in hectares) bleek niet realistisch. De omvang van de aan te leggen Ecologische Hoofdstructuur bleek in de toch al drukke Gelderse Vallei op vrijwillige basis niet haalbaar. Belangrijk onderdeel van de natuuropgave was de aanleg van Robuuste Ecologische Verbindingszones waarvan de belangrijkste dwars door de Gelderse Vallei. Deze is uiteindelijk op sommige trajecten/onderdelen gerealiseerd. De belangrijke verbinding over de A1 bij Terschuur is er tot op heden nog niet gekomen. De beekontwikkeling met aanleg van natuurvriendelijke oevers en tracéverleggingen et cetera kwam wel heel goed uit de verf. De Modderbeek werd zelfs verlegd om landbouw en natuur te kunnen combineren.

Drie leden laten de O-genvlag symbolisch naar beneden rollen vanaf het balkon van Huize Scherpenzeel. O-gen was een feit, januari 2014.

Andere tijden
Bij aanvang van de economische crisis in 2009 greep staatssecretaris Bleeker abrupt in in de Ecologische Hoofdstructuur. De doelen werden flink naar beneden geschroefd, waardoor de ontwikkeling van de Robuuste Ecologische Verbindingzone in de Gelderse Vallei tot stilstand werd gebracht. Het nog beschikbare uitvoeringsbudget voor natuurontwikkeling werd bij SVGV weggehaald en ging naar de provincies; het vormde de opmaat voor volgende drastische veranderingen bij de gebiedsorganisatie.
Projectbureau SVGV presenteerde in februari 2011 nog het nieuwe gebiedsprogramma 2011-2014 onder het motto ‘De Vallei verdient het!’. Het programma was tot stand gekomen in samenwerking met alle betrokken gebiedspartijen en verwoordde helder de vele ambities voor de Gelderse Vallei en Eemland-Arkemheen, maar dit mooie programma moest het als gevolg van overheidsbezuinigingen wel doen met de helft van de financiering van voorgaande jaren.
SVGV-voorzitter Jan Wolleswinkel voorzag blijvende veranderingen in gebiedsontwikkeling. ‘Nieuwe tijden breken aan […]. Het nieuwe programma is daarom meer gebaseerd op de eigen verantwoordelijkheid van het gebied en op eigen ondernemerschap. SVGV zoekt verdere samenwerking met ondernemers om doelen op een ondernemende wijze te realiseren.’ In wezen werd hier de basis gelegd voor de oprichting van Gebiedscoöperatie O-gen in 2014.
Verandering van de organisatiestructuur en aanpak was nodig in 2011. De nieuwe Gelderse gedeputeerde stopte de provinciale bijdragen aan SVGV en voerde meer drastische veranderingen door. Vrijwel alle gebiedscommissies werden opgeheven. Dat SVGV een heel omvangrijk gebied besloeg deed er niet toe en werd gezien als een van de velen.
Van de circa 63 commissies die er volgens provincie Gelderland waren, bleven er drie gehandhaafd omdat die een wettelijke taak uitoefenden. De provincie besloot in de Gelderse Vallei zaken te gaan doen met de nieuwe Regio Foodvalley – het samenwerkingsverband van de acht Vallei-gemeenten – als dé bestuurlijke partner voor het buitengebied. Regio Foodvalley schakelde vervolgens wel het projectbureau in als uitvoeringspartner voor projecten voor herstel en beheer van het landelijk gebied, waaronder Duurzaam agrarisch ondernemen en Versterking natuur en landschap, kavelruil De Glind, de aanleg van Klompenpaden en dergelijke.

De rol van het projectbureau in natuurontwikkeling werd verder gemarginaliseerd in 2012 toen de provincie Gelderland een overeenkomst sloot met de zogenoemde Manifestpartners – terreinbeherende organisaties, Staatsbosbeheer, LTO, particuliere landgoederen, waterschappen en dergelijke – voor de uitvoering van het provinciale natuurbeleid. Sindsdien nemen deze partners het voortouw, maar ook de provincie neemt een deel voor haar rekening. Op de andere thema’s – leefbaarheid en recreatie – was zo zwaar bezuinigd dat er weinig overbleef.

Sterkere band met Utrecht
Terwijl voor SVGV haar bestaansrecht in Gelderland voor een deel was gemarginaliseerd, werden met de provincie Utrecht de banden juist aangehaald. In 2011 werd de Utrechtse Heuvelrug aan het werkgebied van SVGV toegevoegd. De naam Projectbureau SVGV veranderde in Projectbureau Vallei en Heuvelrug. De medewerkers van Heel de Heuvelrug trokken bij SVGV in en er kwam een

Kanoërs op de Kromme Rijn.

‘O-gen vormde de som der delen die de gebiedsontwikkeling mogelijk moest maken, wat best een lastige puzzel was’

gezamenlijk uitvoeringsprogramma. De provincie Utrecht zou – alhoewel beperkter dan voorgaande jaren – nog steeds een stevige uitvoeringsopdracht neerleggen.
Een jaar later sloot het Kromme Rijngebied zich aan. Er kwam een nieuw uitvoeringsprogramma 2012-2015 met als speerpunten versterking van het Groen-Blauw Raamwerk Gelderse Vallei en Utrecht Oost, Beleef de Utrechtse Heuvelrug in een natuurlijk evenwicht (met onder meer tien groene toeristische entrees), Ruimte voor duurzaam agrarisch ondernemen, Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland, De Grebbelinie boven water, Kromme Rijnstreek en Energie en klimaat.
De provincie Utrecht stelde voor West- en Oost-Utrecht adviescommissies voor het landelijk gebied in (zogenoemde artikel 82-commissies (Provinciewet)). Ook nu werd voor Oost-Utrecht gekozen voor een invulling waarbij de leden van de adviescommissie tevens de leden van het bestuur van SVGV waren. Omdat De Gelderse Vallei en daarmee het werkgebied van SVGV niet stopte bij de provinciegrens betekende dit dat ook Gelderse mensen in de Utrechtse adviescommissie zitting hadden.

Omdat het Projectbureau SVGV inzag dat de afhankelijkheid van provinciale subsidies steeds lastiger werd, werd in 2013 de weg ingeslagen naar het omvormen van de organisatie naar een coöperatieve structuur, 20 jaar na de oprichting van SVGV. De alom gedeelde mening was dat door de economische crisis in combinatie met de sterke overheidsbezuinigingen de (financiële) rol van de overheid blijvend minder zou zijn. In de krant van het programmabureau: ‘Het werd tijd om definitief financieel meer op eigen benen te staan. […] Dit betekent nieuwe netwerken en allianties vinden. Initiatieven zullen nog meer dan in het verleden door ondernemers en particulieren gedragen moeten worden. Dit vraagt een nieuwe organisatievorm, een maatschappelijke onderneming die van en voor de gebiedspartijen werkt aan ontwikkeling en uitvoering van projecten, en aan advisering richting overheden.’ In plaats van dat draagvlak voor overheidsplannen centraal stond, werd het uitgangspunt dat het gebied van de inwoners en ondernemers zelf was en dat zij met hulp van maatschappelijke organisaties en overheden de ontwikkeling van hun gebied voor hun rekening konden nemen. De voorbereidingen voor die nieuwe organisatiestructuur kwamen op gang. Om partijen hierin mee te nemen werden er onder meer busexcursies georganiseerd voor gemeenten. Burgemeesters, wethouders, raadsleden en Provinciale Statenleden gingen bij buurgemeenten/buurprovincie op bezoek om de band te versterken en bij te praten over de ontwikkelingen.

Aantal belangrijke gebiedsprocessen waar O-gen de regie op voerde:

- Leefbaarheid en economische vitaliteit: snel internet in het buitengebied
- Cultuurhistorie: Grebbelinie Boven Water, Cultuurhistorische waardenkaart in vier Utrechtse gemeenten
- Recreatie : Toeristische OverstapPunten
- Landbouwstructuur en natuurontwikkeling: kavelruil Modderbeek, Arkemheen, Binnenveld West en Kolland
- Landbouw: Vallei Boert Bewust en Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust
- Natuur: natuurontwikkeling Uiterwaarden Neder-Rijn

O-gen als verbinder van alle gebiedspartijen

In januari 2014 zag Gebiedscoöperatie O-gen, de opvolger van SVGV, het levenslicht met als missie: ‘Een sterk, mooi en leefbaar landelijk gebied in de Gelderse Vallei, Heuvelrug, Eemland en Kromme Rijnstreek. O-gen verbindt overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, bedrijven, ondernemers en particulieren in deze regio. Samen willen we het landelijk gebied ontwikkelen: innovaties opstarten, projecten uitvoeren en resultaten behalen.’
Het ging dus om een totaal andere organisatievorm met een andere doelstelling en anders vormgegeven zeggenschap. De basis van een coöperatie zijn haar leden en een focus op ondernemerschap. Bijzonder aan deze gebiedscoöperatie was dat zowel gemeenten als maatschappelijke organisaties en ondernemers lid werden. Dit maakte het makkelijk om verschillende partijen aan tafel te krijgen. De gebiedsraad werd de vertegenwoordiging van de leden, hield toezicht op de organisatie en debatteerde mee over de lijnen voor de toekomst. In het eerste jaar werden allerlei ledenbijeenkomsten georganiseerd, veelal rond een thema of streek, zoals voedsel, gebiedsmarketing, social media en glasvezel in het buitengebied. Verder werden bijeenkomsten van het Streekplatform Kromme Rijn en het Platform Grebbelinie georganiseerd. Later kregen deze bijeenkomsten een eigen naam en uitstraling: de O-gen Open Cafés waren de netwerkbijeenkomsten waar leden zich rond diverse onderwerpen elkaar konden ontmoeten en inspireren en waar nieuwe verbindingen tot stand kwamen.

Het werkgebied is groot (1.500 km^2) en divers. De gebieden zijn qua landschap, streekcultuur en ontwikkelingsperspectieven niet met elkaar te vergelijken. De Vallei heeft grote opgaven in verduurzaming van de landbouw en leefbaarheid; op de Utrechtse Heuvelrug speelt het Nationaal Park met natuurontwikkeling en beheersing van recreatie; in de Kromme Rijnstreek is een combinatie van dit alles en is het EU Leader-programma al jaren een motor voor de plattelandsontwikkeling. O-gen vormde de som der delen die de gebiedsontwikkeling mogelijk moest maken, wat best een lastige puzzel was.

Bezoekerscentrum Grebbelinie

In 2017 verhuisde O-gen van Huize Scherpenzeel naar het nieuwe bezoekerscentrum van de Grebbelinie op Fort aan de Buursteeg bij De Klomp: een inspirerende plek, centraal gelegen en goed bereikbaar met openbaar vervoer en auto. Het is de toegangspoort om de Grebbelinie te ontdekken. Met de verhuizing hielp de gebiedscoöperatie ook de provincie en de gemeenten Renswoude en Veenendaal, die veel geld in de aankoop en het herstel van het fort hadden gestoken.
Met O-gen als bewoner zou het fort beter zichtbaar worden. Voor O-gen zelf was het vooral een opsteker om letterlijk op een van haar projecten te gaan wonen. Het bracht veel nieuw elan en inspiratie. De plek stond symbool voor de verandering. Er kwamen O-gen Open Cafés, een innovatiemakelaar en een O-gen Fonds, enzovoort, enzovoort.
De strategie van O-gen bestond uit verbinden, ontwikkelen, uitvoeren en behouden: de Grebbelinie vormde een prachtig voorbeeld waar O-gen al deze rollen heeft uitgevoerd.
Begin 2019 organiseerde O-gen vijf thematafels ter voorbereiding op de provinciale verkiezingen. Ruim veertig O-gen-leden

‘Opvallend was de steeds verder afnemende rolneming van de provincies. Waren de gedeputeerden van beide provincies aanvankelijk intensief bij de projecten betrokken, geleidelijk aan zagen zij de gebiedspartijen meer als één van hun adviseurs en/of uitvoerders. Met enige weemoed kijk ik terug op de periode van de gedeputeerden Boxem/Robbertsen, waarin forse slagen in het landelijk gebied zijn gemaakt. Boerderijen werden verplaatst, het regionaal ontwikkelde AmmoniakReductiePlan bood ontwikkelingskansen voor landbouw en natuur en de Ruimte voor Ruimte-regeling werd in ons gebied uitgevonden. Voormalige agrarische bedrijfsgebouwen werden niet langer als een bedreiging gezien maar als een kans voor nieuwe mogelijkheden. Van (provinciale) gebiedsregie werd geleidelijk de overstap naar een gebiedscoöperatie gemaakt.’

Aart de Kruijf
oud-directeur SVGV (2000-2005), wethouder gemeente Barneveld (2005-okt 2020), tegenwoordig freelance adviseur buitengebied

Onthulling van het Toeristische OverstapPunt (TOP) in Wijk bij Duurstede. Van links naar rechts: kersentelersechtpaar Theo en Martine Vernooij en Jaap Floor (O-gen).

brainstormden over wenselijk beleid voor de energietransitie, de toekomst van de landbouw en voedselproductie, de wenselijke sociale innovatie, de uitdagingen voor natuur en landschap, en mogelijke koersen voor recreatie en cultuur. Hierna volgden in maart twee plattenlandsdebatten met deelname van de lijsttrekkers van de provincies Gelderland en Utrecht. O-gen liet samen met haar leden zien dat de opgaven voor het landelijk gebied groot waren en dat zij bereid waren proactief aan de realisatie van de opgaven te werken.
De provincie Utrecht heeft bleef tot 2020 bij O-gen aangehaakt. Na een lange discussie die vooral ging om risico's van rechtmatigheid besloot de provincie de bij O-gen gedetacheerde ambtenaren terug te halen naar het provinciekantoor en het aantal opdrachten aan O-gen sterk te verminderen. Ook werd de adviescommissie Oost-Utrecht opgeheven.
Politieke steun kreeg O-gen nog volop: de motie 'Lucht voor O-gen' werd door de Provinciale Staten unaniem aangenomen. Echter, de vooruitzichten voor bijdragen voor volgende jaren waren te onzeker en te gering om te kunnen zorgen voor continuïteit. Zeker in combinatie met het feit dat de provincie Gelderland zich op afstand houdt. Gemeenten zijn wel bereid te investeren in de ontwikkeling van het landelijk gebied, maar hebben daar op korte termijn de financiële middelen niet voor. De gebiedsorganisatie besloot zich op te heffen.
Floor: 'Als de provincies, bestuurlijke regio's als Regio Foodvalley en alle gemeenten echt hadden gewild dat de coöperatie een succes zou worden, dan had dat best gekund. Het was ook een kwestie van gunnen.' Gemeenten zagen vanuit behoefte aan expertise, een goed netwerk en oog- en oorfunctie in het gebied de voordelen van bundeling van krachten in O-gen.
Najaar 2020 is de organisatie afgebouwd en zijn de projecten overgedragen aan diverse organisaties. De eindbalans: er zijn in de coöperatieperiode zo'n 350 projecten voor de ontwikkeling van het landelijk gebied gerealiseerd, waaronder grondruil voor een betere verkaveling en voor inrichting van natuur, duurzame landbouw, glasvezelaanleg, het eerste zonneveld van Utrecht, bemensing en coördinatie van het Grebbelinie Bezoekerscentrum, opstarten van de eiwittransitie, enzovoort enzovoort.

Opgaven groter dan ooit

Dertig jaar geleden begon de gebiedsontwikkeling met het ROM-beleid als reactie op de zure regen. Gelukkig zijn onze bossen niet aan zure regen teloorgegaan. De agrariërs hebben zich sterk ingespannen, de stikstofuitstoot is sinds 1990 met 65 procent teruggebracht.
De discussie over ammoniak en stikstof leek gesloten na de vaststelling van de Programmatische Aanpak Stikstof in 2015. Verplaatsing, verandering en verhandelbaarheid van bedrijven werd weer mogelijk. Bestaande bedrijven met bescheiden plannen kregen een vrijstelling. Door de uitspraak van de Raad van State eind mei 2019 mag deze systematiek niet meer worden toegepast. Nederland kampt nog steeds met een stikstofprobleem. De agrarische sector staat opnieuw aan de lat voor hervormingen. De overheid probeert te sturen met onder meer een opkoopregeling voor bedrijven nabij natuurgebieden en met ammoniakrechten. De minister van LNV stuurt hierbij aan op een gebiedsgericht beleid, maar dan wordt juist nu een bestaande, goed functionerende gebiedscoöperatie opgeheven. Als een van haar laatste acties heeft O-gen in juni 2020 een notitie opgeleverd over de gebiedsgerichte aanpak van stikstof in Utrecht.
De opgaven in het landelijk gebied zijn groter dan ooit – denk behalve aan stikstof ook aan de Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB), de invoering van kringloop- en natuurinclusieve landbouw, de energietransitie met een claim op landgrond, nieuwe verdienmodellen voor de landbouw, duurzame recreatie, enzovoort. Allemaal zaken waarbij O-gen een goede rol zou kunnen spelen als verbinder tussen sectoren. Maar de tijdgeest en de wijze van samenwerken is anno 2020 veranderd.
Wat blijft is de trots op wat allemaal bereikt is en hoe de afgelopen decennia samen is gewerkt aan een sterk, duurzaam en vitaal landelijk gebied.

De opzet van SVGV en Gebiedscoöperatie O-gen was heel bijzonder. Er is veel bereikt en in gang gezet, wat nu doorwerkt via andere structuren en organisaties.

Bert van Donselaar: *'Ik denk aan de opgaves en de gezamenlijkheid waarin we op zoek gingen naar oplossingen, het onderling vertrouwen en het respect voor elkaar. Maar bovenal denk ik aan die fantastische medewerkers waar ik mee werkte, hun inzet om de dialoog te vinden en de inspanningen om zowel de provincie als het gebied te dienen.* ***Uiteindelijk komt dan ook het besef dat we met elkaar iets heel moois zijn kwijtgeraakt.'***
Bert van Donselaar is agrarisch ondernemer in Maarsbergen, voorzitter LTO Utrecht en was lid gebiedsraad Gebiedscoöperatie O-gen

Ellen Kok-Hendriks: *'Er worden genoeg landschapsvisies et cetera geschreven over het buitengebied, maar het gaat er voor mij om hoe je een visie omzet in concrete acties. O-gen heeft laten zien dat zij dat goed kon. Door de samenwerking met de stakeholders over de beste oplossingen en het luisterend oor duurde het proces soms iets langer, maar* ***de resultaten waren dan wel duurzaam verankerd in het platteland.'***
Ellen Kok-Hendriks runt Kok Consult, B&B en familiehuis De Nachtdijk en was lid Gebiedscoöperatie O-gen

Yvonne Miltenburg: *'Paulien Keijzer regelde van alles voor het project Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust.* ***Ze wist van aanpakken.*** *Nu moeten we alles zelf doen, maar hebben niet het geld om er een betaalde kracht op te zetten. Het project zetten we op een eenvoudige manier voort.*
O-gen wees boeren en tuinders ook op interessante subsidies. Met een beetje begeleiding konden wij zelf aanvragen indienen zonder een duur adviesbureau in te huren. Dat O-gen stopt is voor het gebied een aderlating.'
Yvonne Miltenburg is biologisch melkveehouder in Schalkwijk en aanspreekpunt initiatiefgroep Kromme Rijn Boert en Teelt Bewust

O-GENBLIK OP **KAVELRUIL**

De kunst van het goed luisteren naar wensen

Een van de gebiedsprocessen die O-gen begeleidde waren kavelruilen. Met succes werden eerder vastgelopen ruilverkavelingen in Arkemheen en Binnenveld vlot getrokken en -afgerond.

Kavelruilen zijn complexe processen, waarbij overheden vooraf het eindresultaat voor ogen hebben. De praktijk is hardnekkig. Het gaat lang niet altijd zoals overheden het hebben bedacht. ‘Veelal is het verstandig om genoegen te nemen met halfvolle in plaats van volle yoghurt’, geeft programmamanager Jaap Floor als beeldende vergelijking. ‘Je komt dan in ieder geval thuis met yoghurt. Beter halfvol dan helemaal niets.’ Floor geeft aan dat zelfs met beleidsruimte en veel geld directbetrokkenen niet altijd tot grondruil zijn te bewegen. ‘Je zult de eigenaren moeten verleiden. Mijn ervaring is dat de overheid het proces beter een beetje kan loslaten en de kavelruil kan neerleggen bij een partij die dichter bij de uitvoering staat.’
Zo’n partij was Gebiedscoöperatie O-gen. ‘Zo hebben we in een bepaalde overheidsluwte een paar kavelruilprojecten getrokken. Bijvoorbeeld in de polder Arkemheen waar al decennia over gestreden werd. Het project kwam in 2011 naar ons toe.’

Kavelruilgebied Binnenveld Utrecht-Oost.

Ruilverkavelingen Arkemheen
In Arkemheen werd in 1956 de eerste poging tot ruilverkaveling weggestemd door het anti-ruilverkavelingscomité. De overheid wilde graag een herinrichting voor verdere natuurontwikkeling. Staatsbosbeheer had er al de nodige gronden, de overheidsdienst Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) in de loop van de tijd ook. Verder waren er gronden van zo’n 20 à 30 particuliere eigenaren (agrariërs). Het idee was om natuur- en landbouwgronden meer te groeperen en de grondpositie van de landbouw deels te verkleinen. In 1990 ging de landinrichtingscommissie Nijkerk-Putten aan de gang, wat in 2011 leidde tot drie landbouwkundig ingezette kavelruilen.
In totaal wisselde 221 hectare van eigenaar maar de provincie was ontevreden, de natuur was er niet mee opgeschoten. De landinrichtingscommissie werd ontbonden en SVGV – de voorganger van O-gen – nam de aansturing over met als inzet een kavelruil waarbij natuurrealisatie voorop stond. Floor: ‘Toen werd er tegen mij gezegd: dat gaat je toch niet lukken. Dat moet je niet tegen mij zeggen. Ik heb de oude kavelcommissie bij elkaar geroepen en langzamerhand het vertrouwen kunnen winnen. Er kwam een nieuwe voorzitter en een paar oudgedienden stapten weer in. Stapsgewijs boekten we vooruitgang en slaagde uiteindelijk het onmogelijk geachte project!’

Nederlands eerste particuliere weidevogelreservaat
De eerste grote kavelruil onder de vlag van SVGV vond plaats in 2012 en betrof een uitruil van 254 hectare agrarische grond ten behoeve van de vorming van twee beoogde aaneengesloten natte natuurgebieden rondom het stoomgemaal van Putten en van Nijkerk.
De gronden kwamen in eigendom van Staatsbosbeheer en BBL. In het voorjaar van 2014 werd de plas-drassituatie gerealiseerd. Circa 70 hectare bleef over voor de inrichting van een weidevogelreservaat. De inzet was om deze grond in ‘boerenhanden’ te krijgen, wat vooral lukte omdat LTO Noord deelnemer was van de Manifestpartners in de provincie Gelderland. In 2016 startte onder de vlag van SVGV-opvolger O-gen de tweede kavelruilronde. Floor: ‘De inzet was particulier natuurbeheer en natuurontwikkeling. Dat was iets heel nieuws. We hadden veel BBL-gronden die we voor dat doeleinde met boeren konden ruilen. Dat maakte het wel makkelijker. Uiteindelijk kochten elf agrariërs de grond voor het natuurreservaat. Een aantal agrariërs die al in de polder was begonnen met natuurontwikkeling, sloot zich ook aan. Zo werd een gebied van 95 hectare geïsoleerd. In een recordtijd van nog geen jaar was Nederlands eerste particuliere weidevogelreservaat een feit.’
Fije Visscher, een van de boeren met grond in Arkemheen en tevens voorzitter van LTO Noord afdeling Gelderse Vallei, heeft daarin een belangrijke rol gehad. In een zaal van De Schakel in Nijkerk stond hij op: ‘En nu laten we al het gedoe achter ons, we gaan h et gewoon doen.’
Stukken grond werden verlaagd om plas-drascondities te krijgen en oevers werden flauwer gemaakt. Het speciale reservaat moet

Het weidevogelreservaat in Arkemheen.

weidevogels meer kansen geven. ‘In de polder doen veel boeren aan weidevogelbeheer, toch halen te weinig kuikens de eindstreep’, aldus Sam Gerssen, voorzitter van agrarische natuurvereniging Stichting Biotoopverbetering Agrarisch Overleg (BAO). Deze vereniging organiseert de inrichting en het beheer van het gebied. ‘Met het reservaat hopen we op betere broedresultaten. Kuikens zullen er voldoende voeding en schuilplekken vinden. De resultaten stemmen positief, vooral over het jaar 2020. Omdat het reservaat nat was hebben meer kuikens het overleefd, vooral die van de grutto en kievit. De rest van de polder was te droog, daar zijn minder kuikens groot geworden. Er was daardoor een groot verschil.’

Fije Visscher
‘En nu laten we al het gedoe achter ons, we gaan het gewoon doen’

Kavelruil Binnenveld
Een tweede groot vrijwillige kavelruilproces dat succesvol werd afgeleverd is Binnenveld Utrecht-Oost. De kavelruil in 2018 kende zowel landbouwkundige als natuurdoelen. In totaal is onder regie van O-gen 240 hectare grond geruild met 36 deelnemers.
Ook daar vlotte het al decennia niet. Eerder mislukten twee pogingen. Geld kon de boeren niet vermurwen. De mentaliteit was er één van: dit is onze grond, ons gebied. Wij bepalen zelf wel wat hier gebeurt. O-gen ging opnieuw aan de slag met de insteek om de ruilverkaveling uit de politiek te houden en het meer samen met de directbetrokkenen op te lossen. Er werd een stevige commissie opgezet met onder meer Janine Pijl, voormalig directeur van Gelders Landschap; Gert Gijs de Kruijf, oud-wethouder van Woudenberg en onder voorzitterschap van professor en gebiedsgenoot Siem Korver.
Het was een ingewikkeld proces met soms weerbarstige mensen, maar het lukte. Floor: ‘Ik denk voor een deel door er niet te veel mee te bemoeien en het proces zijn gang te laten gaan. Zet aan het begin de kaders goed neer en geef dan de partijen het vertrouwen en de kans om het te laten slagen. Jonge ondernemers hebben in dit proces een cruciale rol gespeeld. Het ging om hun toekomst! Een belangrijke speler in het proces was ook de burgemeester van Rhenen die zo veel mogelijk de politiek buiten de deur hield.’
Siem Korver: ‘Het is belangrijk om zo veel mogelijk de energie van het gebied zelf te benutten. Het was een intensief proces, waar met veel persoonlijke gesprekken de puzzelstukjes uiteindelijk op zijn plaats zijn gevallen. De kavelruilcommissie heeft zich zeer actief ingezet om voor veel deelnemers hun bedrijfssituatie voor de toekomst te verbeteren. En met de ontstane ruimte konden we ook invulling geven aan alle natuurdoelen.
We kunnen trots zijn op het resultaat, waarbij zowel de landbouwstructuur is verbeterd als er natuur wordt gerealiseerd.’

Andere kavelruilen

O-gen heeft meerdere kavelruilen succesvol tot stand gebracht. Onder andere Modderbeek en Kolland (nog niet afgerond) onder procesbegeleiding van Anne Jansen.
Wat de algemene conclusie is in al deze kavelruilen: kijk en luister goed naar de wensen van de eigenaren en durf te dealen!

November 2017 startte O-gen met een nieuw concept: het O-gen Open Café. In dit rondreizende café ontmoetten leden elkaar op verrassende locaties in het gebied. Een mooie manier van verbinden. Ieder café had een eigen thema en kende een eigen 'café-eigenaar', een lid van O-gen die zijn locatie voor het café aanbood en bijdroeg aan de invulling van het thema. Zo waren er inspiratiesessies over bijvoorbeeld innovatie, young professionals, 2048 Antarctica, insectenteelt, crowdfunding en agroforestry. De resultaten en presentaties staan op www.o-gen.nl.

Oogst van negen **O-gen Open Cafés**

Mooie matches O-gen Open Café in Wageningen

'Na de aftrap van het concept O-gen Open Café wilde O-gen doorpakken. Het tweede café zou een maand later bij een van de coöperatieleden plaatsvinden. Hartstikke leuk idee natuurlijk. Maar hoe vind je in zo'n kort tijdsbestek een mooie plek en een inhoudelijke invulling voor het thema 'Young and old(er) professionals in het landelijk gebied'?
Spontaan bood ik onze bedrijfslocatie aan. We zijn mede-eigenaar van een rijksmonument: een voormalig onderzoeksgebouw van de universiteit in Wageningen met collegezaal. Een toepasselijke plek voor een presentatie. Ik vroeg professor rurale sociologie Jan Douwe van der Ploeg voor een minicollege. Het bijzondere toeval wilde dat hij onlangs met emeritaat was gegaan en bij ons pand een ruimte zou gaan huren om diverse bezigheden voort te zetten. Met zijn kennis van het landelijk gebied en omgang met studenten is hij een inspirerend voorbeeld voor de verbinding tussen young and old(er) professionals. De ideale persoon voor het thema van het O-gen Open Café! Van der Ploeg reageerde enthousiast. Tijdens het café trakteerde hij de aanwezigen op een boeiend college over rurale netwerken en het belang van young professionals bij de realisatie van projecten.
Voor de borrel na afloop met speed daten hebben we de sfeervolle foyer met terras ingezet. Er werden mooie verbindingen gelegd. Voor één student leverde het zelfs een baan op bij de Rabobank. Dit was nu precies waar de O-gen Open Cafés voor waren opgezet: verbinden.'

Ria Dubbeldam, gaw ontwerp+communicatie

OOG-OPSLAG **KENNISWERKPLAATS**

Een regio om van te leren

Wat begon als een stage van één student van Hogeschool Van Hall Larenstein over het weidevogelbeheer in het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland groeide in een paar jaar uit tot een kenniswerkplaats, waar honderden studenten uit het groene hoger beroeps en wetenschappelijk onderwijs konden ruiken en proeven aan hoe je samen met ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden kunt bijdragen aan je eigen leefomgeving.
Voor veel studenten smaakte dat duidelijk naar meer! En zo ging een aantal studenten aan de slag met de boeren van de Doesburger Eng in Lunteren om voor een lokale brouwerij een businessplan te schrijven én een nieuw recept voor een heerlijk lokaal bier te ontwikkelen.
De boeren telen het graan dat gebruikt wordt voor dit streekeigen product en hebben hiervoor met veel inzet door Theo van Riet Paap (Stichting Doesburger Eng) en hogeschooldocent Marco Verschuur de Coöperatie Doesburger Eng Streekproducten opgericht. Het Doesburger Eng Blond bier is te koop bij lokale slijterijen in Ede en omgeving en via de webshop van de coöperatie. Een mooi bewijs van hoe studenten met nieuwe kennis en een frisse blik waarde kunnen toevoegen aan lokale voedselketens.

'Rond 2010, in mijn periode als gebiedscoördinator van het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland, voelde ik de behoefte om studenten en docenten in te schakelen bij verschillende vragen rondom het weidevogelbeheer. Hoe gaan de intensieve melkveehouderij, een overwinteringsbiotoop van de kleine zwaan en het weidevogelbeheer voor onder andere de grutto goed samen? Of juist niet? Die antwoorden kwamen er. De vrijwilligers van de vele weidevogelgroepen konden hiermee verder. Vervolgens kreeg de Gelderse Vallei de kans om binnen de zogeheten Groene Kennis Coöperatie (een landelijke onderwijsvernieuwende samenwerking tussen het groene MBO en HBO om de verbinding met het werkveld te versterken) één van de acht gebieden te worden voor een Kenniswerkplaats.
O-gen heeft de Kenniswerkplaats doorontwikkeld tot een inclusieve samenwerking waarin gezamenlijk gewerkt werd aan de opgestelde kennisagenda. Kennis- en onderwijsinstellingen sloten zich aan als lid van O-gen en zo ontstond er een mooie basis om samen met ondernemers, overheden en bewoners samen te werken aan de opgaven en problemen in het gebied.
Tientallen projecten (klein en groter) zijn met inzet van enkele honderden studenten uit binnen- en buitenland uitgevoerd. Die kennisprojecten gingen over zaken als: kortere voedselketens, dierenwelzijn, functieverandering agrarische bedrijven, recreatieve voorzieningen, verbinding boer-burger, nieuwe teelten, et cetera et cetera. Al met al was het voor mij een mooie en verrijkende ervaring om zoveel jonge mensen kennis te laten maken met de vele facetten van gebiedsgericht werken in onze regio.'

Hans Hubers
projectleider/gebiedscoördinator O-gen

Links: Internationale groep studenten die onderzoek deed naar mogelijke nieuwe teelten voor de Doesburger Eng.
Midden: Het nieuwe bier Doesburger Eng blond wordt gepresenteerd op een grote studentenbeurs bij Wageningen University.
Rechts: Sorghum, een nieuw gewas en een potentieel alternatief voor mais. In de Kenniswerkplaats werd een pilot uitgevoerd met waterschap Vallei en Veluwe en Wageningen UR.

Toeristische OverstapPunten

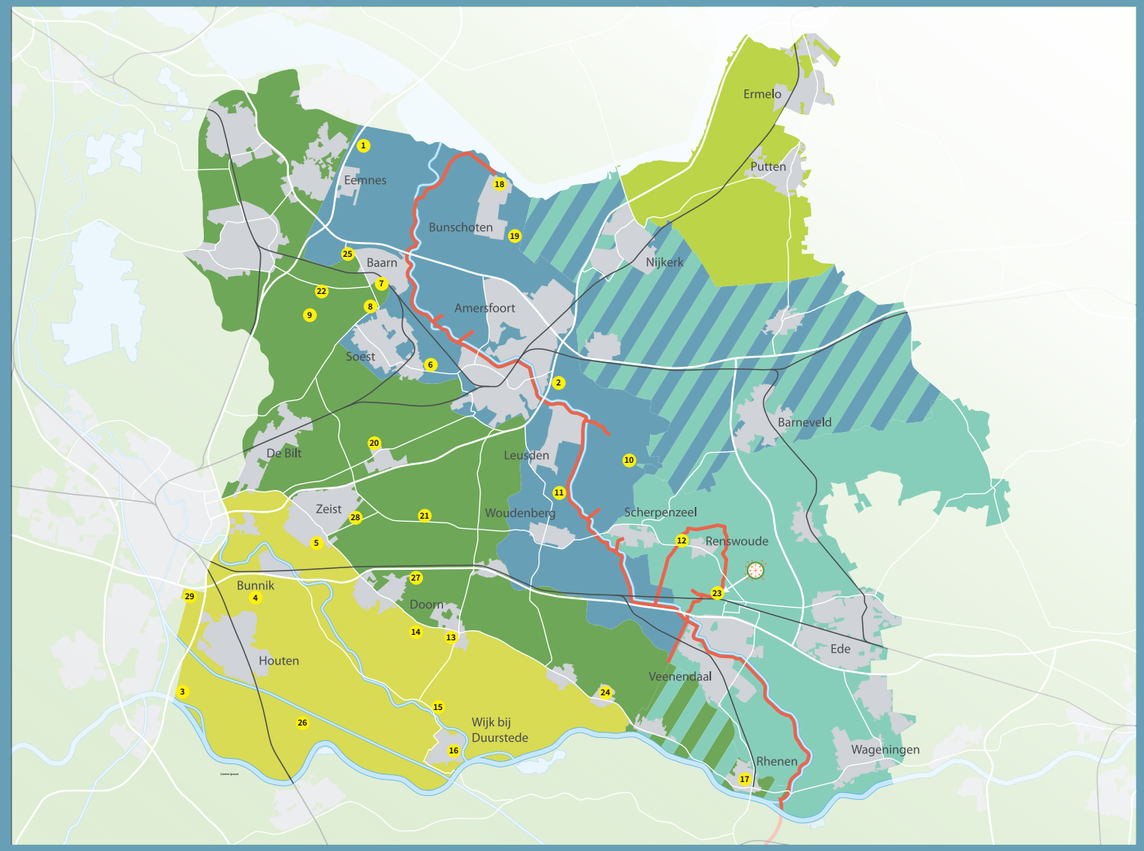

O-gen heeftt samen met provincie Utrecht, ondernemers en terreineigenaren sinds 2015 een netwerk van 26 Toeristische OverstapPunten (TOP's) gerealiseerd. Een TOP is een startpunt waar recreanten de auto kunnen parkeren om van daaruit het gebied per fiets, te voet of met kano te verkennen. De TOP-zuil geeft informatie over recreatieve routes en bezoeklocaties. Bij een TOP is altijd een horecagelegenheid. Dus ga vooral lekker op pad in de Vallei, op de Heuvelrug of in de Kromme Rijnstreek en bezoek eens een TOP.
www.routesinutrecht.nl/route-informatie/toeristisch-overstappunt-top

1. Theetuin Eemnes
2. De Schammer
3. Linielanding
4. Fort bij Vechten
5. Slot Zeist
6. Gagelgat
7. De Generaal
8. Paleis Soestdijk
9. De Kuil van Drakensteyn
10. Groot Zandbrink
11. Mon Chouette
12. De Dennen
13. Huis Doorn
14. Von Gimborn Arboretum
15. Kersenpracht Cothen
16. Stadshaven
    Wijk bij Duurstede
17. Rhenen Centrum
18. Museum Spakenburg
19. De Kooi
20. Vliegbasis Soesterberg
21. t Beauforthuis
22. 't Hooge Erf
23. Fort aan de Buursteeg
24. Amerongen
25. Kasteel Groeneveld
26. Eiland van Schalkwijk
27. Bergse Bossen
28. 't Jagershuys
29. Laagravense Plassen

O-GENBLIK OP **ENERGIETRANSITIE**

Zonnepanelen voor De Glind

Op donderdag 17 september 2020 was het zover: het project Energieneutraal De Glind werd afgesloten. In verband met de coronapandemie bleef het bij een bescheiden samenzijn van de direct betrokkenen. Ze blikten terug op een opmerkelijk project, waarbij Gebiedscoöperatie O-gen de partijen verbond.

Hoe het in 2017 begint: het jeugddorp De Glind (gemeente Barneveld) zet in op verduurzaming en formuleert een regenboogstrategie voor een duurzame leefomgeving. Energieneutraal worden is de belangrijkste ambitie. Naast energiebesparing besluit men ook in te zetten op energieopwekking. Het plan is om dat met zonnepanelen te doen, bij voorkeur op een manier waarvoor je geen landschap of natuur hoeft in te leveren. Dan kom je snel uit op bestaande (stal)daken van agrarische bedrijven bijvoorbeeld of een school. Hoe moet De Glind dat aanpakken? De aanschaf van zonnepanelen vergt een flinke investering. Bovendien moet de netbeheerder meewerken.

Onafhankelijk gespreksleider

Gebiedsregisseur O-gen raakt als onafhankelijk gespreksleider betrokken. De insteek is om de belanghebbenden – de gemeente, de ondernemers en de netbeheerder – te verbinden. Sparkling Projects treedt op als technisch inhoudelijk adviseur. O-gen zet in op collectiviteit. Voor alle geïnteresseerde ondernemers geldt namelijk: hoe meer deelnemers, hoe aantrekkelijker het wordt. Netverzwaring is kostbaar.

In het project draait het om vragen als: wat kan het collectief samen doen en wat kan een ieder zelf regelen? Projectleider Hans Hubers van O-gen: ‘De deelnemers besloten zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de aanvraag van de SDE-subsidie, de aanvraag van de netaansluiting, de financiering en de verzekeringen en ten slotte ook zelf eigenaar te worden van de installaties. Kortom: baas over de eigen energierekening. O-gen en Sparkling Projects ondersteunden hen bij de subsidieaanvraag en bij het regelen van de financiering, de verzekeringen en de netverzwaring door Liander.’

VInr: De deelnemers aan het zonnepanelenproject: Antoon Zwanenburg (manege Zwanenburg), Roelof van Dronkelaar (kalverhouder), Jaap van Deelen (pluimveehouder), Jan Hofman (directeur J.H. Donnerschool) en Gerard de Jong (directeur Rudolphstichting).

Kalverhouder Roelof van Dronkelaar

‘In mijn eentje was het me niet gelukt om zonnepanelen te leggen. Ons bedrijf ligt veel te ver achteraf. Dat had netbeheerder Liander nooit gedaan. Maar omdat we het via O-gen als collectief konden doen, werd het financieel een stuk aantrekkelijker.’

Grote voordelen

Daarnaast zien de deelnemers de grote voordelen van samenwerking in een collectief. Hubers: ‘Door de netaansluiting tot een collectief project te maken dat in één keer uitgevoerd zou worden, konden we de kosten bij netbeheerder Liander flink drukken. Met elkaar hebben we ongeveer € 150.000 kunnen besparen. Ook de aankoop van zonnepanelen en het installatiewerk gebeurde collectief. We hebben nog geprobeerd om de opgewekte energie collectief te verkopen, maar dat bleek bij de energiebedrijven niet mogelijk te zijn. De deelnemers sloten daarom individueel een energiecontract af.’
Namens de deelnemers verzorgen O-gen en Sparkling Projects de collectieve aanbesteding en begeleiding bij de uitvoering van het project. De eerste zonnepanelen worden eind 2018 geïnstalleerd. In totaal komen er circa 2.600 panelen op de daken van een manege, een kalverhouderij, een pluimveehouderij en de J.H. Donnerschool, goed voor 20 procent van de lokale energiebehoefte in De Glind.

Zonnepanelen op de kalverhouderij.

Milieudoelen dichterbij

Hubers: ‘Stichting Duurzame Energie Barneveld stelde voor dit initiatief procesfinanciering beschikbaar. Oost NL, ontwikkelingsmaatschappij van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, verstrekte een energievoucher. Dit was nodig om de partijen bij elkaar te brengen en een goed plan op te stellen. De deelnemers betaalden zelf het projectmanagement en de uitvoering naar rato van de grootte van hun installatie. Hiermee is een publiek-privaat én coöperatief project ontstaan. O-gen wist de partijen zo te verbinden en de regie zo te voeren, dat de gemeente Barneveld en de gemeenschap in De Glind een stap dichterbij de milieudoelstellingen is gekomen. En voor agrarisch ondernemers is het prettig om er een inkomstenbron bij te hebben. Op de langere termijn leveren de zonnepanelen geld op. Zo’n investering zou voor de afzonderlijke dak-eigenaren niet altijd haalbaar zijn geweest, maar als collectief wel. Samen komen ze verder.’

Manegehouder Antoon Zwanenburg

‘Waarom ik zonnepanelen op het dak heb gelegd? Om geld te verdienen. Er moet brood op de plank komen, zo makkelijk is het. De investering verdien je terug dankzij het subsidiebedrag, doordat je zelf geen energie meer hoeft in te kopen en omdat je daarbovenop ook nog eens energie kunt leveren.’

De zonnepanelen op de J.H. Donnerschool in De Glind.

Jeugddorp De Glind is een groen dorp met zo’n 700 inwoners, een manege, agrarische bedrijven en lokale ondernemers. Oudere huizen en nieuwbouw wisselen elkaar af. Aan het dorpsplein liggen de kerk en het dorpshuis. Tot zover een heel gewoon dorp. Bijzonder wordt het als je weet dat er al meer dan honderd jaar kinderen uit heel Nederland worden opgevangen. Eén op de vijf gezinnen vangt uithuisgeplaatste kinderen op. Ruim 120 kinderen vinden een veilig thuis. Vandaar de bijnaam ‘Jeugddorp’. De opvang van de kinderen in gezinnen en de dorpsgemeenschap wordt georganiseerd door de Rudolphstichting.

Highlights
30 jaar gebiedsontwikkeling

1989
Oprichting van de Valleicommissie. Deze commissie is in 1989 geïnstalleerd door Rijk en provincies om het Plan van Aanpak Gelderse Vallei op te stellen. Eén van de 11 ROM-projecten in Nederland

1993
Vaststelling Plan van Aanpak, ondertekening bestuursovereenkomst en oprichting Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVGV).
Het bestuur van SVGV kreeg voor de uitvoering van het Plan van Aanpak ondersteuning van een projectbureau.

2000
Verbreding van de opdracht van SVGV. Het bestuur van SVGV wordt ook geïnstalleerd als Reconstructiecommissie, een adviescommissie van de provincies Gelderland en Utrecht.

2003
10-jarig jubileum van SVGV.

2004
Vaststelling van het Reconstructieplan door Provincies Gelderland en Utrecht.

2005
Officiële start op Reconstructiedag: 4 november 2005.

2006
Start van de campagne ‘Buiten gebeurt het’.

2007
SVGV werkt aan het uitvoeringsprogramma Agenda Vitaal Platteland Utrecht.

2008
Verandering werknaam van Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei naar Projectbureau SVGV (Samen Vernieuwen in de Gelderse Vallei en Eemland) met als publiekscommunicatie: ‚want buiten gebeurt het!

2011
- Start nieuwe organisatiestructuur met het werken vanuit vier programma’s: Grebbelinie, Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland, Ruimte voor boeren en Parels van de Vallei.
- Vanwege grote overheidsbezuinigingen is de Utrechtse Heuvel- rug aan het werkgebied toegevoegd en het programmabureau Heel de Heuvelrug opgeheven.

2012
Ook de Kromme Rijnstreek sluit zich aan bij SVGV, nog wel met een apart bestuur.

2012–2013
Provinciale steun aan SVGV staat onder druk. Onder de werknaam Projectbureau Vallei en Heuvelrug wordt gezocht naar een nieuw verdienmodel.

2014
- Op 1 januari wordt Gebiedscoöperatie O-gen officieel opgericht als rechtsopvolger van SVGV. De Gebiedsraad wordt geïnstalleerd als ledenraad.
- Negen ledenbijeenkomsten, veelal rond een thema of streek, zoals voedsel, gebiedsmarketing, social media en glasvezel in het buitengebied. Verder tweemaal een Streekplatform Kromme Rijn en drie keer een Grebbelinie platform.

2015
Grote ledenbijeenkomst en lijsttrekkersdebat in DierenPark Amersfoort in aanloop naar de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen.

2017
- Meerjarenvisie ‘Samen sterk ondernemen 2017 -2020’ wordt vastgesteld door de Gebiedsraad. Verandering in visie van projectbureau naar coöperatie.
- In juli verhuist O-gen van Huize Scherpenzeel naar het nieuwe Grebbelinie Bezoekerscentrum op het Fort aan de Buursteeg in Renswoude.
- In november gaat het eerste O-gen Open Café van start. Er volgen diverse cafés met uiteenlopende thema’s.

2018-2019
In december 2018 en januari 2019 worden in aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen in maart vijf thematafels georganiseerd. O-gen-leden brainstormen over wenselijk beleid voor energietransitie, toekomst landbouw en voedselproductie, sociale innovatie, natuur en landschap, en recreatie en cultuur. De thematafels zijn uitgewerkt tot concrete adviezen.

2019
In maart volgen twee plattelandsdebatten met deelname van de lijsttrekkers van de provincies Gelderland en Utrecht.

2020
- Eind april meldt Gebiedscoöperatie O-gen te stoppen met haar activiteiten. Het is niet gelukt om met de provincie Utrecht een robuuste en toekomstbestendige overeenkomst te sluiten. Lopende projecten worden afgerond of uiterlijk eind oktober overgedragen.
- In oktober besluit de gebiedsraad om de resterende middelen van Gebiedscoöperatie O-gen ter beschikking te stellen voor het gebied: het huidige O-gen Fonds wordt omgezet naar een aparte stichting. De stichting zal als smeerolie fungeren voor nieuwe initiatieven met een perspectiefvol businessmodel op het brede terrein van verduurzaming en ruimtelijke en sociaal economische ontwikkeling van het platteland.
- Eind december sluit O-gen de deuren. Eindstand: circa 281 leden, 350 uitgevoerde projecten.

Oog in oog met **Bart Krol**

‘Een voorbeeld van hoe je provinciaal beleid dicht bij de mensen organiseert’

Bart Krol was tussen 2007-2017 gedeputeerde van Utrecht. Hij zag de grote waarde van O-gen voor de provincie. ‘O-gen en haar voorganger SVGV waren jarenlang een lichtend voorbeeld voor de Provinciale Staten en de gedeputeerden van hoe je de uitvoering van provinciaal beleid zo dicht mogelijk bij de mensen organiseert.’

De keuze om landelijke gebieden meer eigen regie te geven was al besloten voordat Bart Krol in 2007 gedeputeerde werd. Maar hoe realiseer je dat? In de Gelderse Vallei was al jaren de SVGV actief en ook in het Utrechtse deel van de vallei werkzaam. Wat Bart Krol in deze stichting zo aansprak was de unieke samenwerking tussen boeren, natuurbeschermers en bestuurders om samen te bepalen wat er moest gebeuren. ‘De provincie Utrecht heeft toen gezegd: we gaan in heel Utrecht op dezelfde manier werken. Je zou kunnen zeggen dat de vernieuwing van de Gelderse Vallei is overgenomen in de hele provincie.’

Er kwamen zeven gebiedscommissies die meedachten over en uitvoering gaven aan de Utrechtse Agenda Vitaal Platteland. Al die commissies waren geïnspireerd op de SVGV-gedachte: samen met boeren, beschermers en buitenlui – ofwel de mensen in het gebied – kan de provincie meer bereiken. Krol: ‘SVGV en de latere Gebiedscoöperatie O-gen hebben daarmee de toon gezet voor hoe we in heel de provincie met het landelijk gebied wilden omgaan. SVGV was de baanbreker, dat waren de mensen die het concept hebben bedacht. Ze was jarenlang een lichtend voorbeeld voor de Provinciale Staten en de gedeputeerden van hoe je de uitvoering van provinciaal beleid zo dicht mogelijk bij de mensen organiseert.’

‘SVGV en de latere Gebiedscoöperatie O-gen hebben de toon gezet voor hoe we in heel de provincie Utrecht met het landelijk gebied wilden omgaan’

Krol realiseerde zich al snel dat zeven gebiedscommissies te veel waren en de gebieden te klein waren om efficiënt te kunnen werken. In 2011 werd het aantal gebiedscommissies teruggebracht naar drie en later naar twee: één in Oost- en één in West-Utrecht. ‘Ikzelf ben altijd enthousiast over deze gebiedspartijen geweest. De provincie is vooral een ‘beleidsmachine’ en niet per definitie goed in staat om uitvoering te organiseren. Wanneer de samenleving bereid is om de handen uit de mouwen te steken, moeten we dat toejuichen. De provincie kan wel bedenken, opschrijven en besluiten wat bereikt moet worden op het gebied van natuur, landbouw, erfgoed en nationale parken, maar om het daadwerkelijk te laten gebeuren, daar waren de gebiedscommissies juist erg sterk in. Ik moet eerlijk zeggen, ik was het niet altijd 100 procent eens met SVGV/O-gen maar ik respecteerde hun inzet en werk. Ik was uitermate tevreden over hoe Oost-Utrecht georganiseerd was.’

De omvorming van de stichting naar een gebiedscoöperatie met gebiedskennis en brede expertise kreeg ook zijn steun. Het was O-gen die het proces voor Natura2000-gebied Het Binnenveld trok, waarbij we samen met Gelderland en het waterschap moesten bedenken hoe we de kwetsbare natuur konden beschermen zonder dat de landbouw en de mensen die er wonen daar te veel last van zouden krijgen. Op al die momenten zat O-gen aan tafel om processen vooruit te hepen. Ook voerde ze het secretariaat van de Grebbelinie; O-gen deed alles in Oost-Utrecht.’
Krol vindt het dan ook het buitengewoon jammer dat

O-gen heeft besloten om te stoppen. ‘Ik ben een groot voorstander van samen met het gebied klussen doen. Utrecht heeft ervoor gekozen gebieden alleen nog een adviserende rol te geven. Jammer, want de provincie neemt niet zo snel de schop in de hand. Met zo’n club die dat wel wil doen is dat een voordeel. Ik denk dat het ingewikkelder wordt om dingen in het gebied voor elkaar te krijgen nu een deel van de regionaal ingebedde uitvoering wegvalt. Met het vertrek van O-gen brokkelt de betrokkenheid van de gebiedspartijen in Oost-Utrecht deels af. Dat bouwt de provincie – zodra er weer behoefte aan is – niet zomaar weer op. Het zal enorm veel moeite kosten. De energie en de betrokken mensen zijn er dan deels niet meer.

‘Geen speeltje van linkse of rechtse partijen’

Voorafgaand aan de Provinciale Staten- en Waterschapverkiezingen in 2015 spraken meer dan 150 leden en partners van O-gen zich tijdens een grote bijeenkomst in DierenPark Amersfoort uit voor een vitaal platteland. Een van de deelnemers aan het verkiezingsdebat was toenmalig Utrechts gedeputeerde Bart Krol.
‘O-gen had alle provinciale lijsttrekkers uitgenodigd voor een debat. Mijn partij, het CDA, had mij naar voren geschoven. Ik was weliswaar geen lijsttrekker – de nummer 2 – maar de partij vond dat ik als gedeputeerde met landelijk gebied, natuur, transformatieopgaven en de omgevingsvisie in de portefeuille het best was ingewijd.
Voor O-gen was de laatste stelling van de gespreksleider een buitengewoon belangrijk moment. Hij vroeg: ‘Vinden jullie dat een gebiedscoöperatie als O-gen toegevoegde waarde heeft? En zou die moeten blijven bestaan?’ Alle partijen beantwoordden beide vragen met een volmondig ‘ja’. Dit bevestigde dat de coöperatie niet het speeltje van linkse of rechtse partijen was: ze werd door alle politieke partijen in de provincie Utrecht gedragen. Daarmee kreeg de coöperatie bestaansrecht.
Achteraf kun je concluderen dat het anders heeft uitgepakt. Provincie Gelderland had al lang geen sterke rechtstreekse band meer met O-gen. Door juridische problemen in Utrecht werd het voor O-gen erg moeilijk. De provincie heeft O-gen niet opgeheven, daar heeft de organisatie zelf toe besloten. Met alleen financiering uit het gebied zou het niet lukken een toekomst op te bouwen.’

Bart Krol
runt tegenwoordig een eigen bedrijf rondom gebiedsontwikkeling en participatie.

O-GENBLIK OP **UITERWAARDEN NEDERRIJN**

Herinrichting Palmerswaard al snel een succes

Het is 2018. De Palmerswaard krijgt in het voorjaar en de zomer geregeld bezoek van een visarend. Hij vangt een paar visjes en peuzelt die op in een boom. ‘Dat de visarend zo’n klein stukje natuur dicht bij Rhenen uitkiest, terwijl het fameuze natuurgebied de Blauwe Kamer zo dichtbij ligt!’ Hugo Spitzen, boswachter van het Utrechts Landschap, is er verbaasd over. Zijn komst gelijk na de herinrichting geeft aan hoe O-gen bijdraagt aan het realiseren van mooie, nieuwe publieke natuur.

De natuurontwikkeling in de Palmerswaard maakte deel uit van het omvangrijke project Uiterwaarden Nederrijn. Hierin is 200 hectare aaneengesloten natuurgebied gerealiseerd in de Utrechtse uiterwaarden van de Nederrijn. De opdrachtgevers provincie Utrecht en Rijkswaterstaat gaven daarmee invulling aan internationale natuuropgaven van Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water. Gebiedscoöperatie O-gen was verantwoordelijk voor de regie op de uitvoering van de werkzaamheden; Anne Jansen was de projectleider. De samenwerkingspartners waren Utrechts Landschap, gemeente Rhenen, gemeente Wijk bij Duurstede en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. Naast Palmerswaard ging het in het project Uiterwaarden Nederrijn om Rijnbrug/Vogelezang, de uiterwaard bij de stad Rhenen, Elster Buitenwaard en de Lunenburgerwaard.

Voeten in aarde

De Palmerswaard ging als eerste van de vijf uiterwaarden op de schop. De herinrichting heeft aardig wat voeten in aarde gehad. Sinds het vertrek van de kleiwinner vele jaren geleden was de uiterwaard aan zijn lot overgelaten. Het gebied verruigde, overal schoot bos op. Diverse plannen voor rivierverruiming en natuurontwikkeling passeerden, maar de middelen om ze uit te voeren ontbraken. Dat veranderde toen het project Stroomlijn van Rijkswaterstaat en het project Uiterwaarden Nederrijn vanuit de provincie Utrecht bijna gelijktijdig om de hoek kwamen kijken. Daardoor werd het financieel mogelijk om de uiterwaard toch aan te pakken.

Eén plan voor meerdere doelen

De wensen en eisen die de samenwerkingspartners voor de Palmerswaard hadden werden samengebracht in een herinrichtingsplan met een eenzijdig aangetakte nevengeul relatief dichtbij de rivier. ‘Alle partijen waren enthousiast’, aldus Spitzen. ‘Eerdere plannen sneuvelden onder meer omdat de geul te diep de uiterwaard in zou komen. Dit zou bestaande natuurwaarden aantasten. In de waard liggen geïsoleerde poeltjes met een zeer goede waterkwaliteit. Als je daar rivierwater in laat lopen, gaan er natuurwaarden verloren.’
Er is veel begroeiing verwijderd en het terrein is egaler gemaakt. Dit bevordert de doorstroming en maakt het terrein ook beter beheerbaar. Alle maatregelen zijn erop gericht om een interessante leefomgeving te creëren voor een grote variatie aan planten- en diersoorten.

Ecologisch lint

In 2016 ging de Palmerswaard op de schop. De nevengeul die werd aangelegd is in 2018 al een prachtig ecologisch lint geworden.

Spitzen: ‘De oevers van de geul hebben we beplant met riet van de kleiputten. We zagen al snel een heel mooie rietkraag ontstaan die vol met kleine karekieten zit. Ook de bijzondere vogelsoort Cetti’s zanger heeft het er naar zijn zin. Voor de herinrichting hadden we één broedpaartje, nu zijn het er twee. Ook voor de nachtegalen, die je zo makkelijk kunt verstoren, hebben we het goed gedaan.’
In de noordoostelijke hoek van de waard is de hoogwatervluchtplaats aangelegd. ‘Daar konden we heel handig de grond die op andere plekken vrijkwam verwerken. De hoogwatervluchtplaats wordt tijdens het hoogwater goed gebruikt, vooral door hazen en konikpaarden.’ De poelen zijn met een kade nu ook beschermd tegen hoogwater en weer andere delen van de uiterwaard zijn juist verlaagd, zodat daar ook een fraaie rietbegroeiing kan ontstaan.

Bevers

Het was vooral een grote uitdaging om tijdens de herinrichting de natuurwaarden te behouden, legt Spitzen uit. ‘In de Palmerswaard bevonden zich al liefst zes beverburchten. Om die burchten heen moesten de werkzaamheden plaatsvinden, zonder de dieren te verstoren. De bevers zijn gebleven en hebben er zelfs een burcht bijgebouwd. Dit voorjaar zijn drie jongen gespot, waaruit blijkt dat er in meerdere burchten jongen zijn geboren. Al hebben we veel begroeiing – het voedsel voor de bevers – weggehaald, toch ` is het gebied zo ingericht dat er voldoende houtige begroeiing overblijft. Door grond te verzetten, delen te verlagen, een geul te graven en bomen in stroomluwe delen te situeren, voldoen we ruimschoots aan de doelstellingen van het project Stroomlijn en is er ook voldoende bos voor de bevers.’

‘In de eerste zomer al was het een bloemenzee en het wemelde er van de vlinders, bijen en zweefvliegen, die elders geen voedsel meer konden vinden’

Bloemenzee

Niet alleen de boswachter, ook mensen uit de omgeving genieten van de Palmerswaard. Er is een verhoogd pad dat jaarrond goed begaanbaar is. ‘Vanuit het opengestelde deel heb je een mooi overzicht van wat de hele waard te bieden heeft. Een deel is niet toegankelijk, dat is stiltegebied.’
De boswachter was aangenaam verrast door de bloemrijkheid die hij kort na de herinrichting zag. ‘In de eerste zomer al was het een bloemenzee en het wemelde er van de vlinders, bijen en zweefvliegen, die elders geen voedsel meer konden vinden. Dan zie je hoe belangrijk zo’n uiterwaard is voor het overleven van soorten in extreme jaren.’

In 2018 ontwikkelde Gebiedscoöperatie O-gen in samenwerking met Utrechts Landschap de rondreizende expositie Natuurontwikkeling langs de Nederrijn. De informatiepanelen toonden voorbeelden van de geulen, moerasgebieden en bloemrijke hooilanden die zijn aangelegd om de uiterwaarden nog aantrekkelijker te maken voor planten en dieren. Op de overzichtskaarten was te zien hoe zo in de loop van de tijd een lint van natuurgebieden ontstaat. De bijbehorende film gaf een prachtig beeld van het gebied vanuit de lucht en met de viewer konden bezoekers een virtueel bezoekje brengen aan de Elster Buitenwaard van de toekomst.
De film Natuurontwikkeling langs de Nederrijn is nog steeds via YouTube te bekijken.

Thematafel Sociale innovatie.

Thematafel Landbouw en voedsel.

Thematafels **Provinciale Statenverkiezingen 2019**

Begin 2019 organiseerde O-gen vijf thematafels ter voorbereiding op de provinciale verkiezingen. Ruim veertig O-gen-leden brainstormden over wenselijk beleid voor de energietransitie, de toekomst van de landbouw en voedselproductie, de wenselijke sociale innovatie, de uitdagingen voor natuur en landschap en mogelijke koersen voor recreatie en cultuur. Hierna volgden in maart twee plattenlandsdebatten met deelname van de lijsttrekkers van de provincies Gelderland en Utrecht.

Thematafel Natuur en landschap.

Thematafel Recreatie en cultuur.

In de klimaatcel van boerderij Het Witte Water in Nijkerk. Rowin Batterink (l) die het bedrijf samen met zijn ouders runt, neemt de nieuwe insectentak onder zijn hoede. Rechts innovatiemakelaar Wicha Benus.

O-GENBLIK OP **INNOVATIE**

Leden verder helpen met ideeën en initiatieven

Kansrijke ideeën aanjagen en deze verder helpen naar realisatie. Daarvoor ging Wicha Benus van O-gen op pad. Als innovatiemakelaar zocht hij samenwerkingspartners en financiering om innovaties in het buitengebied van de grond te krijgen. Een aantal zaadjes die zijn geplant groeien intussen uit tot succesvolle projecten, waaronder vertical farming maar vooral insectenkweek in de Regio Foodvalley.

In 2017 kwam Wicha Benus binnen als innovatiemakelaar. Het was een gloednieuwe functie voor O-gen maar niet voor hem. Eerder was hij innovatiemakelaar voor het Regionaal Centrum voor Technologie in de Regio Foodvalley en op de Noord-Veluwe. ‘Vaak wordt bij innovaties aan hightech projecten gedacht, maar het kan net zo goed gaan om nieuwe producten, diensten of nieuwe samenwerkingsvormen. Wat de innovatiemakelaar doet is makelen en schakelen, ofwel de juiste partijen met de juiste kennis en menskracht verbinden. Belangrijk is dat er zicht is op een verdienmodel en dat er opschaling mogelijk is. De werkwijze heeft zich in diverse takken van sport al bewezen.’

Voedseltransitie

Benus inventariseerde de ideeën en vragen in het werkgebied van O-gen en ging daarover gesprekken aan. Hij werkte aan thema’s als energietransitie maar vooral aan voedseltransitie: hoe kunnen we nieuwe verdienmodellen voor agrarisch ondernemers genereren? ‘Voor het ontwikkelen van korte ketens zijn in de Regio Foodvalley en Utrecht diverse projecten ontstaan, waar O-gen links- of rechtsom een rol heeft vervuld, bijvoorbeeld in het samenbrengen van partijen. O-gen organiseerde in 2019 een hackaton waarbij we IT-specialisten bij elkaar hebben gebracht om na te denken over hoe technologie kan bijdragen aan de organisatie van korte ketens.’

‘Insectenkweek: het begon met een vonkje in de regio en heeft inmiddels een landelijke en zelfs internationale uitstraling’

Het aanjagen van innovaties leidde geregeld tot opdrachten voor een projectleiderschap. ‘Een project waarbij ik vrij aan het begin aan tafel heb gezeten, is uitgemond in het project ‘40 Dagen Eten uit de Streek’. Dit project dat in oktober 2020 in Regio Foodvalley van start is gegaan, is nou zo’n project waar ik mijn rol als verbinder en inspirator heb kunnen invullen en met name veel enthousiasme heb losgekregen.

Vertical farming

Het uitgangspunt voor O-gen was altijd dat een idee of initiatief een ‘eigenaar’ moest hebben. ‘Pas als iemand ervoor gaat, kan het ook wat worden! We dachten mee, voelden ons verantwoordelijk maar namen een initiatief niet over. Wat we deden was initiatieven op gang helpen.’

Dat gebeurde bijvoorbeeld bij ondernemer Jaco Kuiper van een e-commercebedrijf in Barneveld. Het leek hem leuk om iets nieuws op te starten. Omdat zijn bedrijf in de Regio Foodvalley is gevestigd, kwam hij uit op het thema food en vervolgens vertical farming. Kuiper: ‘Over deze innovatie wordt veel gepraat, maar het komt het nauwelijks van de grond. Terwijl vertical farming veel voor de toekomst kan betekenen. Deze ontwikkeling wil ik meemaken.’ Benus nam hem mee naar Philips. De hightech productie begon kleinschalig in een donkere ruimte op Kuipers kantoor. Omdat de verlichting een flinke investering vergt, teelt Kuipers groenten met een goede winstmarge: milligreens ofwel cressen. Zijn bedrijfje kreeg de naam Milligreens. Ter inspiratie zei Benus wel tegen Kuiper: ‘Eigenlijk ben jij een nieuwe boer. Onder meer door onze gesprekken besloot hij een boerderij te kopen met vrijgekomen agrarische bebouwing om daar op iets grotere schaal verder te experimenteren met duurzame productiemethoden en economische verdienmodellen voor vertical farming in vrijkomende kantoren en schuren.’ Kuiper: ‘Als je iets wilt, moet je het gewoon gaan doen.’

Insectenkweek

Het meest enthousiast is Benus over de insectenkweek. Het begon met een vonkje in de regio en maar heeft inmiddels een landelijke en zelfs internationale uitstraling. ‘Rond 2017 begonnen we met de ideeën. Hoe kunnen (agrarisch) ondernemers in het gebied profiteren van de eiwittransitie? Het was nieuw. Er waren veel vragen en onzekerheden. Door alle partijen bij elkaar te brengen kon het een mooi project worden.’ O-gen voerde het project uit in opdracht van de Regio Foodvalley. Toen O-gen besloot te stoppen heeft Benus de opdracht overgenomen. In samenwerking met de Regio Foodvalley is het project uitgegroeid. ‘Door het inspireren van agrarisch ondernemers zijn er nu zeven ondernemers mee bezig. De insecten vinden hun weg in petfood en visteelt. Een deel is voor humane voeding bestemd. Momenteel zijn we aan het experimenteren met toepassingen in veevoeders.’

De volgende stap is een samenwerkingsvorm om de insectenproductie professioneler en grootschaliger op te gaan pakken. ‘Bij onze Hub for Insect Knowledge hebben diverse partijen zich aangesloten. We kijken nu naar de mogelijkheden van een onderzoekslocatie in de Regio Foodvalley waar landelijke en zelfs internationale kennisinstellingen aan verbonden zullen zijn. Al wordt het groter, het project blijft van de boeren. Zij hebben een nieuw verdienmodel nodig.’

‘Innovatie is co-creatie’ is Benus’ motto. ‘In je eentje bereik je uiteindelijk geen doorbraak. Om stappen te zetten zijn altijd anderen nodig. Als innovatiemakelaar zet je je kennis, enthousiasme en netwerk in, pak je kansen op en probeer je die samen om te zetten in resultaten.’

Wicha Benus was innovatiemakelaar bij O-gen en heeft daarnaast altijd zijn zzp-onderneming InnoConnect aangehouden. Tegenwoordig werkt hij volledig vanuit zijn bedrijf en heeft als speerpunten innovaties in circulaire economie, energietransitie en voedseltransitie.

Vertical farming: de milligreens van Jaco Kuiper.

Rondleiding op het terein van de biomassacetnrale in aanbouw.

OOG-OPSLAG **INNOVATIEFONDS**

O-gen Fonds verder als Jan Wolleswinkel Fonds

Agrarisch ondernemer Jan de Greef uit Woudenberg (l) met het certificaat voor een lening van €100.000,- voor de bouw van een biogas-installatie. Rechts directeur-bestuurder Gerard van Santen van O-gen.

Voor innovaties en ontwikkelingen zijn niet alleen de juiste samenwerkingspartners nodig maar ook geld. Voor dat laatste is in 2016 het O-gen Fonds opgericht. Nico Gerritsen, voorzitter van de auditcommissie van O-gen en een van de initiatiefnemers van het fonds, vertelt over de achterliggende gedachte: 'Vanuit de voorganger van O-gen, de SVGV, was er nog publiek geld voor de ontwikkeling van het buitengebied. Een fonds zou een mooi vehikel zijn om dat in te zetten. Vooral omdat O-gen als gebiedsontwikkelaar geregeld werd geconfronteerd met kansrijke ideeën voor producten, diensten of activiteiten die niet van de grond konden komen door het bekende kip-en-eiverhaal: het kost geld om een idee uit te werken, maar er kan pas subsidie worden toegekend als het plan er ligt. Met name in de eerste fase van de innovatie, zou het O-gen Fonds net dat extra duwtje kunnen geven dat nodig is om ook andere financiers over de brug te halen. De inleg van O-gen werd aangevuld met bijdragen van de provincies. Het O-gen Fonds stond garant voor een lening van maximaal 50 procent van de projectkosten. De rest moest komen van andere partijen of zelf door de initiatiefnemer worden bijgelegd.'

Het eerste project waaraan het O-gen Fonds heeft bijgedragen was de bouw van een biogasinstallatie bij familie De Greef in Woudenberg, een gemengd bedrijf met melkvee en leghennen. Alle vergunningen waren verleend om mest uit de regio in combinatie met organische reststromen te gaan verwerken, maar de financiering was nog niet rond. Met een risicodragende lening gaf het O-gen Fonds de laatste zet. De installatie levert energie voor circa 1.500 huishoudens en zorgt voor een reductie van 6.000 ton CO_2 op jaarbasis. Het digestaat dat na de vergisting overblijft, wordt verwerkt tot mestkorrels voor particulieren en export.

Nu O-gen stopt is er opnieuw een financiële erfenis. Gerritsen: 'Wat zou het mooi zijn als het fonds een vervolg krijgt. Het O-gen Fonds was een van de dingen waar de gebiedscoöperatie heel transparant kon laten zien wat ze deed.' Zijn wens gaat in vervulling.
Het O-gen Fonds wordt omgezet naar een stichting dat de resterende middelen van de Gebiedscoöperatie O-gen ontvangt. De stichting zal zich richten op het co-financieren van kansrijke initiatieven van gebieds-partijen. De stichting zal als smeerolie fungeren voor nieuwe initiatieven met een perspectiefvol business-model op het brede terrein van verduurzaming en ruimtelijke en sociaal economische ontwikkeling van het platteland.
We noemen dit fonds: Jan Wolleswinkel Fonds. Het is een eerbetoon van de gebiedspartijen aan Jan Wolleswinkel voor diens verbindende rol en zijn jarenlange inzet voor de leefbaarheid en versterking van het landelijk gebied.

Wim Thomassen: *Van de biomassakachel, een project waar Paulien Keijzer me mee heeft geholpen, heb ik dagelijks plezier.* ***O-gen heeft zich altijd goed voor mij ingezet.*** *Ik moet bedenken waar ik nu mijn informatie moet gaan halen.'*
Wim Thomassen is biologisch pluimveehouder en gangbaar kalverhouder in Overberg

Aart de Kruijf: *'In de jaren 80 slaagde het Rijk er niet in de doelen voor ruimtelijke ordening en milieu te bereiken en was er een gebiedsgerichte aanpak nodig. Misschien gaat dat de komende jaren ook gelden voor de provincies met hun mega-stikstofopgave.* ***Leve de gebieds-gerichte aanpak! is straks waarschijnlijk de uitroep.***
Van de mensen uit het landelijk gebied moet het komen.'
Aart de Kruijf was-directeur SVGV (2000-2005) en wethouder gemeente Barneveld (2005-okt 2020) en is tegenwoordig freelance adviseur buitengebied:

Wim van Ginkel: *'Het verbinden van innovatie met de toekomst: dat was een belangrijk thema waar O-gen voor stond. Vooral de periode van het project Groene zuiverende staldaken was inspirerend. Erg jammer dat we dit net niet op gang hebben gekregen. Het product zou een goede oplossing zijn geweest voor een aantal maatschappelijke problemen.*
Met veel plezier denk ik terug aan de opening van het kantoor op Fort aan de Buursteeg. Een paar jaar later begrijp ik niet waarom O-gen moet stoppen.
Ik wens alle medewerkers het allerbeste voor nu en in de toekomst.'
Wim van Ginkel is directeur van de Koninklijke Ginkel Groep

Oog in oog met **Janine Caalders**

‘Utrechtse Heuvelrug was graag verder gegaan met O-gen’

O-gen en het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug hebben jarenlang een intensieve samenwerking. Janine Caalders, directeur-bestuurder van Stichting Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug, zal O-gen gaan missen als belangrijke gebiedspartij.

Janine Caalders

‘Wat ik goed vond aan O-gen is dat ze een enorm netwerk heeft in de streek, met name in de agrarische sector en op het terrein van plattelandsontwikkeling. Een netwerk waar we binnenkort graag gebruik van hadden willen maken. Ik had een rol voor O-gen bedacht op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Het Nationaal Park wordt te klein. Het is zo druk op sommige plekken, dat we graag ruimte aan de flanken zoeken voor recreatie, voor mooie wandel- en fietsroutes, zodat de natuur op bepaalde plekken in het park de rust krijgt die ze nodig heeft.
We willen graag met de boeren in gesprek om samen te achterhalen hoe zij meer uit recreatie kunnen halen. Voor agrariërs kan het wellicht een nieuw toekomstperspectief bieden en voor ons een verlichting van de recreatiedruk. Samen kunnen we een belangrijke maatschappelijke rol vervullen. Via O-gen hadden we dat gesprek met de boeren willen voeren. Zo zat dat in mijn hoofd.

Want uitvoering van dit soort ruimtelijke projecten was de kracht van O-gen. Stichting Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug besloot al vrij snel om dat niet zelf te gaan

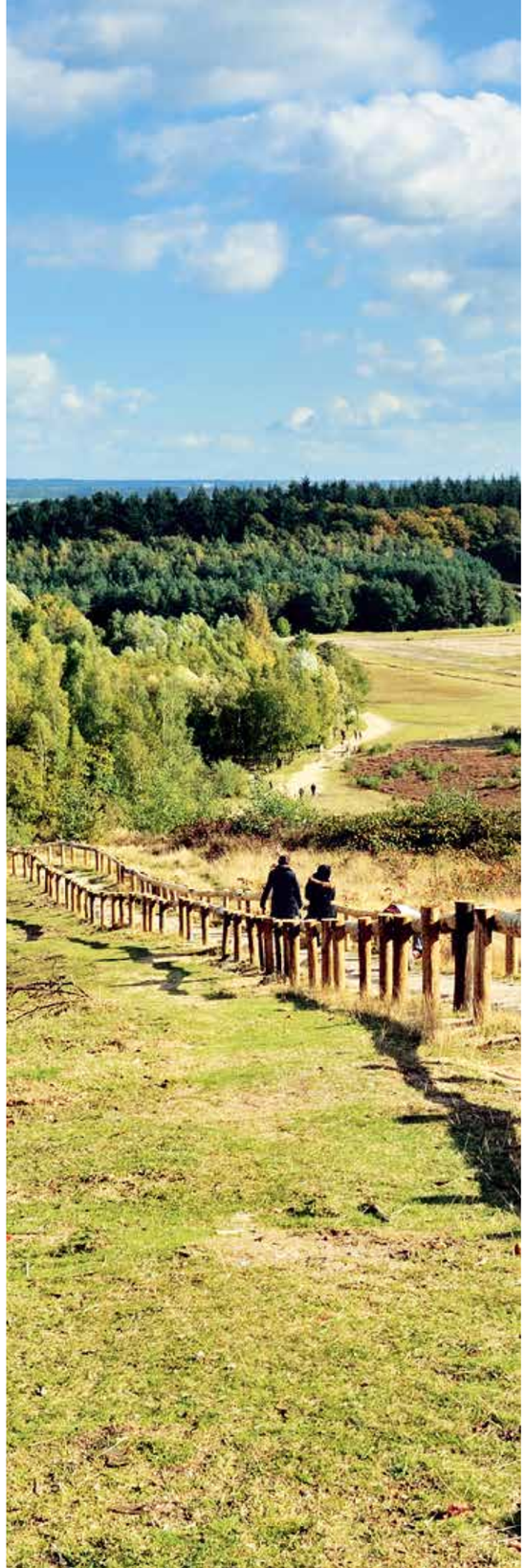

doen. O-gen en wij sloten wat dat betreft heel mooi op elkaar aan: de stichting zet samen met de partijen in het Nationaal Park de ambities voor natuur en recreatie neer en zodra het op uitvoering aankomt, kunnen we dat uitstekend bij O-gen neerleggen. Maar ja, nu is er geen O-gen meer en moet het op een andere manier. De provincie trekt ruimtelijke ontwikkeling weer meer naar zich toe. Ik heb goede hoop dat zij meer de processen gaat trekken.

Nadat het Rijk in 2013 gelijktijdig met het natuurbeleid ook de Nationale Parken naar de provincies had gedecentraliseerd, ontstond er een tijdelijk vacuüm. De positie van het Nationaal Park was wat onduidelijk. O-gen heeft zich toen over het park ontfermd. Dat was voor dat moment een goede oplossing. Daarmee is een paar jaar overbrugd en kon het Nationaal Park in de lucht worden gehouden, tot het met de nieuwe ontwikkelingen weer op eigen benen kon staan.

O-gen bleef betrokken, onder meer door bemensing van het gebruikersloket, de secretariële ondersteuning en de financiële administratie. Ik was er blij mee dat dat O-gen dat voor ons deed, zeker in mijn begintijd toen de stichting nog geen eigen werkorganisatie had. Daar is in september 2019 verandering in gekomen door aanpassing van de organisatiestructuur. Inmiddels hebben we een werkorganisatie kunnen opbouwen en kunnen we veel meer zelf doen. Met het stoppen van O-gen nemen wij het gebruikersloket over. De twee dames van O-gen die het gebruikersloket hebben bemenst, Henriette van de Loosdrecht en Corien Buitink, wil ik via deze weg graag nogmaals bedanken. Ze hebben het uitstekend gedaan.’

‘Wat ik goed vond aan O-gen was het enorme netwerk in de streek’

‘Het gebruikersloket heeft toegevoegde waarde’

Het Gebruikersloket werd tot april 2020 door O-gen bemenst. Projectmedewerker Corien Buitink vertelt: ‘In het park vinden jaarlijks vele evenementen plaats op het gebied van wandelen, fietsen en paardrijden, familiereünies en dergelijke. Hiervoor is toestemming nodig van landgoed- en terreineigenaren. Om dit in goede banen te leiden is het gebruikersloket opgericht. Henriëtte van de Loosdrecht en ik waren de schakel: we gaven informatie, regelden toestemmingen en zorgden voor de afhandeling van de deelnemersvergoeding. Daarnaast was ik het aanspreekpunt voor bezoekers en belangstellenden. Ook over de toegankelijkheid en de wandel- en fietsmogelijkheden kunnen mensen terecht bij het gebruikersloket. Het loket hanteert vaste spelregels voor kaders en tarieven. Die hebben een aantal landgoedeigenaren, terreinbeherende organisaties, directeur Janine Caalders van het Nationaal Park en ik opgesteld. De landgoedeigenaren zijn tevreden met het loket, het geeft verlichting. Ze worden niet langer door allerlei groepen mensen benaderd die iets op hun landgoederen willen doen. Dat is heel prettig. Omgekeerd geldt dat ook voor de aanvragers.
Als het bij hen niet gelijk duidelijk was waarom een vergoeding gepast is, legde ik het altijd netjes uit. Het is bijzonder om in de natuur te zijn en er met z’n allen gebruik van te kunnen maken; het kost de eigenaar geld om dat te onderhouden. Het is het logisch om voor het gebruik van de natuur een bescheiden bedrag te betalen.
Wanneer een groep op één specifieke locatie iets wilde, dan bracht ik beide partijen rechtstreeks met elkaar in contact om te overleggen over de voorwaarden waaronder iets plaats kan vinden. Soms is één op één sparren efficiënter.
Wanneer ik na afloop van een evenement hoorde dat het een succes was omdat alles was geregeld, dan was ik tevreden. Ik realiseerde me dat het gebruikersloket toegevoegde waarde heeft!’

Corien Buitink

WORD OOK LID!

Boerderij
Boerenzwaluw
Stal

GREBBELINIE

O-GENBLIK OP **FORT AAN DE BUURSTEEG**

Het fort gaat door met edutainment en horeca

De huisvesting van O-gen op Fort aan de Buursteeg in Renswoude kon niet beter. Het gloednieuwe, duurzame en open paviljoen met het Grebbelinie Bezoekerscentrum, horecagelegenheid Grebbelounge en het kantoor van O-gen fungeerde als een ideaal ‘clubhuis’ voor de leden. Het fort ademt historie en inspireert. Dé laagdrempelige locatie waar de O-genleden – overheden, organisaties, bedrijven, terreineigenaren en particulieren – elkaar konden ontmoeten. Bovenal stond de locatie symbool voor de nieuwe visie: verbinden, ontwikkelen, uitvoeren en behouden.

Voorheen was op deze markante locatie van de Grebbelinie een camping gevestigd. Na uitkoop en opheffing van de camping liet nieuwe eigenaar Staatsbosbeheer delen van het binnenveld verlagen en de omringende wallen ophogen om het fortgevoel te versterken. Staatsbosbeheer, O-gen, provincie Utrecht en gemeenten wilden er bovendien een bezoekerscentrum bouwen om het overkoepelende verhaal van de Grebbelinie te vertellen; Staatsbosbeheer zocht voor de resterende ruimten bijpassende huurders. O-gen had al langer de wens om zich midden in het gebied te vestigen en zag in het nieuwe en duurzame pand een mooie kans. En ook bijzonder: de Grebbelinie was een van de eigen projecten. Wonen op je eigen project, wat is er leuker? Gerard van Santen destijds:

Waren er vroeger vele soldaten gelegerd op het fort, tegenwoordig houden acht houten soldaten de wacht: Enrico, Diederik, Louis, Cornelis, Kobus, Jan, Heinz en Tom.

‘Deze plek past bij wie we zijn en wat we willen uitstralen. We gaan van het prachtige, maar statige Huize Scherpenzeel naar een moderne en toegankelijke locatie, precies op de grens van Utrecht en Gelderland.’

Actieve rol

Met de toezegging van O-gen kon de bouw van het multifunctionele bezoekerscentrum starten. O-gen kreeg een actieve rol bij de realisatie en exploitatie van het bezoekerscentrum. In de zomer van 2017 verhuisde de gebiedscoöperatie naar het fort en nam tevens horecaondernemer Kees Haalboom als medehuurder mee. Die vestigde er zijn Grebbelounge, een mooie plek voor O-gen en haar samenwerkingspartners voor koffieafspraken, vergaderingen en bijeenkomsten. Mr. Pieter van Vollenhoven opende het bezoekerscentrum. Een maand later maakte dagblad *De Gelderlander* melding van een flinke toename van het aantal bezoekers. Onder meer door de gunstige ligging en goede voorzieningen. NS-station Veenendaal-De Klomp op het spoorlijntraject Utrecht-Arnhem ligt op steenworpafstand en bezoekers wandelen vanaf daar via een nieuw wandelpad rechtstreeks naar het fort. Het fort ligt ook dichtbij de snelweg. Voor automobilisten is een ruime parkeerplaats aangelegd om na het bezoek aan heet bezoekerscentrum verder de Grebbelinie te voet of per fiets te verkennen.

Acht soldaten

Waren er vroeger vele soldaten gelegerd op het fort, tegenwoordig houden acht houten soldaten de wacht: Enrico, Diederik, Louis, Cornelis, Kobus, Jan, Heinz en Tom. Zij representeren de vier verschillende tijdsperioden van 1629 tot 1945 op het fort en de gehele befaamde 60 kilometer lange verdedigingsdijk tussen het IJsselmeer en de Grebbeberg. In het bezoekerscentrum vertellen zij hun bijzondere verhaal over oorlog en vrede. Op het fort is ook een kazemat met drie schietgaten uit de mobilisatietijd te bezichtigen. De grotere Duitse bunker is tegen het einde van de oorlog aangelegd door Nederlandse dwangarbeiders. Verder zijn er drie zogeheten eenpersoons Kochbunkers.

‘Mede door O-gen kregen het bezoekerscentrum en de Grebbelounge bestaansrecht en kunnen beide door’

Permanente expositie

In de permanente expositie van het bezoekerscentrum leren kinderen en volwassenen samen spelenderwijs over de geschiedenis en natuur van de Grebbelinie. Daarnaast is het bezoekerscentrum het startpunt voor een ontdekkingstocht aan de hand van onder meer een stripverhaal, re-enactors (mensen die historische gebeurtenissen van de oorspronkelijk plek in historisch kostuums naspelen), een speurtocht en workshops. Vakmensen, topillustratoren, historici en kunstenaars bundelden de krachten om educatie en entertainment (edutainment) samen te laten komen. In samenwerking met vertegenwoordigers van de gemeente Renswoude, Staatsbosbeheer, vrijwilligers en ondernemers wordt het verhaal van de Grebbelinie een totaalbeleving. Inspirator en ontwikkelaar was edutainmentspecialist Simon Roelofsen, terwijl Bert Rietberg als expert onmisbaar was voor de historische feiten en de cijfers om een correct verhaal te reconstrueren.

Fort aan de Buursteeg gaat verder

Nu O-gen de deuren sluit, bespreekt eigenaar Staatsbosbeheer met restaurant Grebbelounge en Stichting Grebbelinie Bezoekerscentrum de mogelijkheid om het gebouw in zijn geheel aan hen te verhuren. De vrijkomende ruimtes worden aan de horecagelegenheid toegevoegd. Stichting Grebbelinie Bezoekerscentrum draagt uiteraard zorg voor het museale deel. Mylene Kerstiëns, woordvoerder van Staatsbosbeheer: ‘In de oude situatie was Grebbelounge huurder van O-gen, maar al bij het aangaan van de originele huurovereenkomst was overeengekomen dat indien O-gen zou vertrekken Grebbelounge de mogelijkheid had het huurcontract over te nemen en direct huurder te worden van Staatsbosbeheer.’
Het lijkt erop dat voor het hele pand een passende invulling is gevonden. ‘Fort aan de Buursteeg is een bijzondere plek om de Grebbelinie te beleven. Met horeca, een bezoekerscentrum én goede bereikbaarheid is het tot een trekpleister uitgegroeid. Over het maken van een sluitende businesscase voor het Grebbelinie Bezoekerscentrum wordt nu

Saskia Kemperman

gesproken met alle partijen inclusief de provincie Utrecht.'

Goed bezocht

Het bezoekerscentrum wordt volgens Saskia Kemperman goed bezocht. Zij werd er in een latere fase vanuit O-gen gedetacheerd. Kemperman benadrukt het belang van de groep vrijwilligers voor het bezoekerscentrum. Deze zijn het hart van het centrum, ontvangen mensen en leiden ze rond. Naast alle activiteiten was de verhuur van vergaderzalen, waaronder ook die van O-gen, een belangrijke bron van inkomsten.

Er gebeurt altijd iets in het centrum en dat maakt de plek zo leuk. Bij aanvang van de coronapandemie bleef het bezoekerscentrum met aanpassingen open. Door onder andere aanpassingen als plexiglas schermen en een wachtkamer was het bezoekerscentrum gewoon te bezoeken. En wat bleek? Juist in coronatijd komen er veel gasten naar het fort. 'In de zomermaanden hebben veel mensen die anders misschien naar het buitenland op vakantie waren gegaan, dit centrum bezocht. Er is kennelijk ook de behoefte om meer te leren over het eigen erfgoed.'

Kemperman, inmiddels senior projectmanager verduurzaming provinciaal vastgoed bij de provincie Utrecht, vindt het leuk dat mensen op deze locatie met elkaar in contact komen. De plek is heel laagdrempelig.' Die functie blijft het bezoekerscentrum houden, ook na het vertrek van O-gen.

'Grebbelounge wil een steentje bijdragen aan dit cultuurhistorische erfgoed'

Kees Haalboom was al eigenaar van onder andere pannenkoekenhuis De Bijenmarkt, dat aan de andere kant van Fort aan de Buursteeg ligt. Met interesse keek hij naar de plannen voor het paviljoen waarin het Grebbelinie Bezoekerscentrum een plek zou krijgen. Omdat hij mooie kansen zag voor horeca zocht hij contact met Gebiedscoöperatie O-gen, de partij die het bezoekerscentrum zou gaan exploiteren.

'Het klikte, maar ik moest nog wel de openbare aanbesteding winnen. Dat lukte. Als passende horeca op deze bijzondere plek had ik een loungeachtig restaurant voor koffie, lunch of diner in gedachten waar je ook terecht kunt voor flexwerken, vergaderingen et cetera. Qua kaart wilde ik met streekproducten aanhaken bij duurzame karakter van het paviljoen en bij een van de werkvelden waar O-gen in actief was. De Grebbelounge trok bij O-gen in als medehuurder. Sindsdien faciliteren we van 's morgens vroeg tot in de avond de horeca.

De gezamenlijke inzet om van het bezoekerscentrum een succes te maken kwam de laatste twee jaar minder goed uit de verf. Dat had alles te maken met de lastige financiële positie van O-gen, waardoor een afwachtende houding ontstond. Het is geen verwijt naar O-gen, zonder de gebiedscoöperatie waren we nooit op deze plek gekomen. Wel heeft de onduidelijke situatie de uitrol van het bezoekerscentrum geen goed gedaan. We zijn nu druk bezig met herpositioneren op deze fantastische plek. Ik heb hart voor het cultuurhistorische erfgoed en wil ik mijn steentje ervoor bijdragen. De Grebbelounge zet een stap naar voren door de kantoorruimten van O-gen erbij te gaan nemen. Het wordt ruimte voor bijvoorbeeld workshops, familiebijeenkomsten en uitbreiding van het restaurant als het heel druk is. We zijn ook in gesprek met Staatsbosbeheer, de provincie Utrecht en de stichting Grebbelinie voor een doorstart van het bezoekerscentrum. We kunnen bijvoorbeeld om-niet de loketfunctie op ons kunnen nemen en vanuit het horecadeel inkomsten genereren voor de instandhouding van het museale deel. De stichting wil graag meer activiteiten gaan organiseren die bezoekers zullen aantrekken. Daarvoor heeft ze een start-subsidie van de provincie nodig. We hebben er een goed gevoel bij dat het gaat lukken.

Met de inkomsten uit onze exploitatie als financiële onderlegger en een startsubsidie van de provincie moet het bezoekerscentrum een gezonde financiële exploitatie kunnen realiseren. Al maakt het coronajaar het er niet makkelijker op, ik sta er positief in en sta in de startblokken om de ruimtes van O-gen te restylen voor nieuwe activiteiten. Dan kunnen we echt een herstart maken.'

Gina van Elten: *'Coöperatief ondernemen is de boer op het lijf geschreven. LTO is dan ook vanaf de oprichting van de SVGV betrokken bij de organisatie, in alle haarvaten. De samenwerking met alle belanghebbenden heeft mooie resultaten gebracht voor plattelandsvernieuwing, landbouwstructuurverbetering en natuurontwikkeling.*
Het beeld van een rivier die altijd stroomt, met vertakkingen en samenkomende stromen, in droge en natte perioden, door bosrijk landelijk en stedelijk gebied, is passend voor O-gen. ***De naam O-gen verdwijnt, het netwerk zal in een nieuwe stroming belanden en zo voortgang vinden.'***
Gina van Elten is vicevoorzitter LTO Noord afdeling Gelderse Vallei en was lid gebiedsraad Gebiedscoöperatie O-gen

Kees Haalboom: *'Ik zal mij O-gen herinneren als* ***de partij die mij heeft geïnspireerd voor de horeca-activiteiten in het Grebbelinie Bezoekerscentrum.*** *Een goede club mensen met hart voor het gebied.'*
Kees Haalboom is eigenaar van de Grebbelounge

Bart Krol: *'SVGV en het latere O-gen hebben de toon gezet voor hoe we in heel Utrecht met het landelijke gebied wilden gaan omgaan. Zij was de baanbreker, dat waren de mensen die het concept bedacht hebben. Jarenlang was ze een lichtend voorbeeld voor de Provinciale Staten en de gedeputeerden van hoe je* ***de uitvoering van provinciaal beleid zo dicht mogelijk bij de mensen organiseert.'***
Bart Krol was gedeputeerde provincie Utrecht (2007-2017) en heeft tegenwoordig een eigen bedrijf rondom gebiedsontwikkeling en participatie

Nico Gerritsen: *'In mijn ogen* ***had Gebiedscoöperatie O-gen bestaansrecht*** *maar kon ze door de positie waarin ze was gemanoeuvreerd dat niet goed uitnutten. Als aanjager van de gebiedsopgaven was zij te onzichtbaar bij het eindresultaat.'*
Nico Gerritsen was lid gebiedsraad O-gen en wethouder van Putten (tot september (2019)

O-GENBLIK OP **LEADER**

Kansrijke initiatieven komen echt van de grond

In Nederland kunnen twintig plattelandsgebieden aanspraak maken op het Europese programma LEADER voor gebiedsontwikkeling en -samenwerking. Een van die gebieden is Utrecht-Oost. Lokale initiatiefnemers krijgen er een steuntje in de rug bij de ontwikkeling van vernieuwende projecten. De weg naar het subsidieprogramma wordt steeds beter gevonden. ‘Het beschikbare budget voor de periode 2016-2020 gaat helemaal op’, aldus LEADER-coördinator Maike van der Maat.

Gebiedscoöperatie O-gen trad sinds 2000 op als penvoerder en opdrachtgever voor het subsidieprogramma, een logische rol voor een coöperatie die staat voor gebiedssamenwerking. O-gen verzorgde de eerste jaren onder andere de administratie en de communicatie van LEADER Kromme Rijn. Vanaf 2016 werd dat LEADER Utrecht-Oost nadat het Utrechtse deel van de Vallei en de Heuvelrug erbij waren gekomen. Via nieuwsbrieven, de website en social media bracht O-gen de LEADER-activiteiten onder de aandacht. Nu de gebiedscoöperatie ophoudt te bestaan neemt de provincie het penvoerderschap over. Voor mensen in het gebied verandert er niks.
De LEADER-periode 2016-2020 bevindt zich in de afrondende fase. Er zijn in deze periode 28 formele aanvragen voor initiatieven ingediend. ‘Ruim 20 projecten zijn in uitvoering gegaan. De laatste acht aanvragen zijn we aan het beoordelen. Maar één ding is zeker: het subsidiegeld vanuit Europa, iets meer dan 1 miljoen euro, gaat op. Er zijn mooie projecten op gang gekomen.’

LEADER-coördinator Maike van der Maat.

Pareltjes

Van der Maat vindt het lastig om aan te geven welke projecten de mooiste pareltjes zijn. ‘Ze zijn allemaal bijzonder en vernieuwend, anders komen ze niet in aanmerking voor een bijdrage. En ze dienen een breed belang. Zoals bijvoorbeeld het initiatief van Natuurlijk Heel Leuk, die een educatief voedselbos en natuurlijke verbindingslinten gaan maken om buiten spelen, burgerparticipatie en voedselproductie aan elkaar te verbinden. En de Mijn Boerderijtje-app. Dat is echt geweldig bedacht! Met een klein steuntje in de rug kun je een geheel nieuw concept op weg helpen (zie kaders). Heel recent hebben we een project goedgekeurd voor een pilot met zonnepanelen boven een perenboomgaard. Als het werkt kan het voor de Kromme Rijnstreek als fruitteeltgebied veel gaan betekenen. Het is hartstikke gaaf dat mensen hun nek voor dit soort zaken uitsteken.’

LEADER gaat door

Straks komt er een nieuwe LEADER-periode aan, maar eerst is er een tussenperiode van twee jaar omdat de besluitvorming over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid vertraging heeft opgelopen. ‘Dit betekent dat we nog twee jaar op dezelfde voet doorgaan met hetzelfde programma en dezelfde procedure, maar wel met een nieuw budget. Ik hoop dat we in deze tussenjaren voorbereidingen kunnen treffen voor een nieuwe periode.’
Van der Maat legt uit hoe een subsidieaanvraag in zijn werk gaat. Initiatiefnemers kunnen aankloppen bij een van de twee lokale LEADER-groepen voor de Heuvelrug & Kromme Rijnstreek of het Utrechtse deel van de Gelderse Vallei. ‘Deze twee groepen bestaan uit mensen uit de streek en weten dus wat er speelt. Ze speuren ook zelf naar interessante projecten. Stuiten ze op initiatieven waarvan ze denken: Hé, dat sluit misschien aan bij LEADER’, dan nemen ze contact op met de initiatiefnemer(s) en bespreken ze die ideeën in de groep.’
Het uitgangspunt is om met name kleinschalige projecten van onderaf te ontwikkelen. ‘Waar geïnteresseerden soms tegenaan lopen zijn de administratieve voorwaarden bij het indienen van een subsidieaanvraag. Dit weerhoudt initiatiefnemers er weleens van om door te zetten. Maar laat je niet afschrikken: als je naar de bank gaat voor een hypotheek moet je ook allerlei informatie aanleveren. Dan heb je uiteindelijk wél een hypotheek, zoals bij LEADER een projectsubsidie. En in tegenstelling tot een hypotheek, hoef je deze LEADER-subsidie niet terug te betalen!’

Het initiatief Natuurlijk Heel Leuk brengt mensen in verbinding met voesel en natuur.

Meer weten?

Informatie over mogelijkheden, voorwaarden en aanvraagprocedure voor LEADER-subsidie staan op www.o-gen.nl/leader. De projectideeën moeten passen binnen een van de twee hoofdthema’s:
1. Verbinden van stad en platteland (door recreatie, educatie of lokaal voedsel)
2. Innovatie (vernieuwende duurzame energieopwekking of -opslag of sociale innovatie op het platteland).

Nieuwsberichten worden voortaan verzonden via de LEADER-nieuwsbrief (http://eepurl.com/djsDgv). Berichten vind je op Facebook-pagina www.facebook.com/Leader-UtrechtOost en voor contact kun je terecht bij LEADER-coördinator Maike van der Maat (06-2328 5225 of maike@consultopmaat.nl)

Iedereen een echte moestuin met Mijn Boerderijtje-app

Stel het ontbreekt je als stede- of dorpeling aan ruimte, tijd, groene vingers of fysieke conditie om zelf groenten te verbouwen, maar je wilt wél verse, biologische groenten op je bord én er iets voor doen. Dan is de oplossing gevonden. Vier ondernemers uit Woudenberg hebben een website gemaakt en een app gebouwd waarmee je vanaf de bank toch groenten en kruiden kan planten en verzorgen. Een echte tuinder voert, met ondersteuning van herintreders die weer aan het werk willen, de werkzaamheden voor je uit in een echte moestuin. Ondertussen leer je op een speelse manier wanneer je moet zaaien of planten en wat voor teeltmaatregelen er nodig zijn. Zijn de groenten en kruiden goed verzorgd, dan worden ze geoogst en keurig thuisbezorgd in een speciale Mijn Boerderijtje box. Smullen maar.
Zie mijnboerderijtje.nl

Voedselbos en natuurstroken verbinden mensen met natuur

De drie ‘natuur-kundigen’ van vof Natuurlijk Heel Leuk uit Wijk bij Duurstede brengen mensen in verbinding met de natuur. Al enige jaren organiseren ze activiteiten in en om Wijk bij Duurstede. Tijdens de activiteiten wordt gewerkt met natuurlijke materialen en van de oogst uit de natuur wordt een heerlijke maaltijd bereid. Een logisch vervolg is de aanleg van een educatief voedselbos met pluktuin.
Natuurlijk Heel Leuk wil ook graag bewoners die niet naar hun terrein komen, in contact brengen met de natuur van hun directe omgeving. Ze bedachten de volgende list: leg groene natuurstroken aan in de stad en de dorpen die de nieuwe natuurspeelplekken en andere speelplekken aan elkaar knopen. Het wordt niet alleen speel- en kijk-natuur. In de natuurstroken zullen ook veel eetbare planten en vruchtdragende struiken staan. Mensen en dieren kunnen daarvan genieten. Om ervoor te zorgen dat de natuurstroken en het voedselbos in goede staat blijven, komt er een beheer- en onderhoudswerkgroep waarin niet alleen buurtbewoners actief zijn, maar ook mensen met afstand tot de arbeidsmarkt werkervaring kunnen opdoen.
Zie www.natuurlijkheelleuk.nl

Oog in oog met **Marc van den Tweel**

‘Gebiedscoöperaties zoals O-gen zijn nodig voor de problemen van nu’

‘Kun je stellen dat O-gen haar tijd vooruit was?’ Deze vraag leggen we voor aan Marc van den Tweel, algemeen directeur Natuurmonumenten. Zijn antwoord: ‘Je kunt beter stellen dat O-gen in déze tijd past. Ze liet zien hoe gebiedsontwikkeling zou moeten gaan. Het is bewezen effectief gebleken. Gebiedscoöperaties zoals O-gen zijn hard nodig voor de problemen van nu.’

Gebiedscoöperaties zie je weliswaar op meer plekken in Nederland, maar Marc van den Tweel vindt dat O-gen wel de koploper was gezien de veelheid aan activiteiten en bundeling van uiteenlopende partijen. ‘O-gen was en is een mooi voorbeeld voor de rest van Nederland. Het zou me niet verbazen als de komende jaren juist van dit soort gebiedscoöperaties zullen ontstaan. Alleen al voor de stikstofopgave kunnen ze van groot nut zijn. Beleidsmakers zullen hun beleid handen en voeten willen geven. Dat moet toch regionaal worden vormgegeven. Er zullen gebiedsprocessen starten, waarvoor partijen rondom de tafel moeten. Daar is een infrastructuur voor nodig; gebiedscoöperaties bieden die infrastructuur.’

Natuurmonumenten was lid van O-gen, maar Van den Tweel heeft de gebiedscoöperatie vooral zien opereren omdat hij zelf in het werkgebied woont. ‘O-gen speelde een sterk verbindende rol. Ze bracht partijen bij elkaar. Natuur en landbouw trokken samen op, wat in deze tijden van polarisatie bijzonder is. Constructief bouwden de verschillende partijen aan een vitaal platteland. Het doet me hartzeer dat O-gen nu stopt. Het loopt als zand tussen je vingers door. Zonde.’
Juist de komende jaren zou de gebiedsorganisatie grote waarde hebben, vindt Van den Tweel. Er komt enorm veel op het buitengebied af. Behalve de grote stikstofopgave bijvoorbeeld ook de nodige grondclaims voor de opwekking van duurzame energie. ‘Bij dit soort complexe processen was O-gen een belangrijke speler. Ik ben benieuwd hoe gebiedsprocessen nu gaan lopen. In het buitengebied moet het beleid gaan landen, moeten de partijen nader tot elkaar komen en samen actie gaan ondernemen. Daar is een sterke regisserende partij voor nodig die dat organiseert, faciliteert en de kennis deelt, formeel en informeel. Dat gaat voor de Gelderse Vallei en Utrecht Oost nu wegvallen.’

‘De kans is groot dat de diverse partijen weer meer vanuit hun eigen belang gaan redeneren, wat op zich een logische reflex is. Ik vrees dat we terugvallen op een meer sectorale aanpak en dat de zoektocht naar het gemeenschappelijke verdwijnt. Maar wie weet ontstaat er vanuit een urgent gevoeld belang toch opnieuw een organisatie waar wordt besproken wat de verschillende partijen willen en waar consensus wordt gezocht. En laten we hopen dat in veel gebieden in Nederland gebiedscoöperaties als O-gen het levenslicht zien en leren van de ervaring en kennis die O-gen heeft opgedaan.’

Hans Marchal: *‘Het kind wordt met het badwater weggegooid.* ***Voor mij blijft het onbegrijpelijk dat de provincie dit heeft laten gebeuren …*** *Ik ben bang dat alles wat in de plaats van O-gen komt maar surrogaat is. We zullen nog eens weemoedig aan O-gen terugdenken….’*
Hans Marchal is wethouder van de gemeente Wijk bij Duurstede

Steven van Westreenen: *‘Opnieuw staan er voor de agrarische sector grote veranderingen op stapel. We moeten de boeren helpen om de transitie handen en voeten te geven. Waar kunnen zij terecht voor informatie om uiteindelijk de juiste afslag te nemen en stappen te zetten?* ***Ik vrees dat gebiedsontwikkeling gaat verambtelijken****. Ja, we hebben een Regio Foodvalley maar die staat op grotere afstand. O-gen had kennis van het gebied en was een verbinder tussen overheden en private partijen. Soms botste het maar altijd was er een basis voor samenwerking. Dat is waar het weer naartoe moet.’*
Steven van Westreenen is directeur van VanWestreenen/ Adviseurs Ruimtelijke Ontwikkeling

BREEDBAND IN HET
BUITENGEBIED

Colofon

Sprekende O-gen
– over mensen die het platteland versterken

concept
projectteam Legacy O-gen, Ria Dubbeldam/gaw ontwerp+communicatie, Gerard van Santen

teksten
Ria Dubbeldam/gaw ontwerp+communicatie, Gerard van Santen, Hans Hubers, O-gen, Freek Wolff; met dank aan de enthousiaste medewerking van vele betrokkenen

eindredactie
José van Dijk, Carleen van den Anker, Jan Wolleswinkel

fotografie
Studio van Leuveren, Marijke van Eijkeren, Wil Groenhuijsen, Hans Dijkstra/gaw ontwerp+communicatie, beeldbank O-gen

ontwerp en vormgeving
Cecile van Wezel /gaw ontwerp+communicatie

infografics
Cecile van Wezel en Jeroen Brugman/gaw ontwerp+communicatie

lithografie
Hans Dijkstra/gaw ontwerp+communicatie

druk
Drukkerij Modern, Bennekom

uitgave
Gebiedscoöperatie O-gen
Deze uitgave is ook te downloaden van www.o-gen.nl

december 2020

disclaimer
Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen en gebruikt

Sprekende O-gen – over mensen die het platteland versterken

Gebiedspartijen in Oost-Utrecht en West-Gelderland vonden elkaar in Gebiedscoöperatie O-gen. Als verbinder, procesbegeleider en uitvoerder van projecten sloeg O-gen een brug tussen boeren, burgers, natuurbeschermers, maatschappelijke organisaties en overheid. Ook ondersteunde ze leden bij innovatieve initiatieven.
O-gen sluit nu haar ogen. Als gevolg van de gewijzigde samenwerkingsrelatie met de provincies en de beperkte financiële slagkracht van de gemeenten is de financiële basis weggeslagen.
O-gen en haar rechtsvoorgangers laten veel sporen na in het gebied. In deze uitgave leest u wat zoal is gerealiseerd, welke ontwikkelingen in gang zijn gezet en welke lessen zijn geleerd.
Betrokkenen vertellen over hun ervaringen en waarom juist in deze tijd zo'n organisatievorm nodig is om de vele complexe vraagstukken in het landelijk gebied het hoofd te bieden. Daarom wil O-gen haar gedachtegoed breed verspreiden, als inspiratie voor nieuwe vormen van gebiedssamenwerking.